BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENTET

Regjeringens handlingsplan

Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

2009–2012

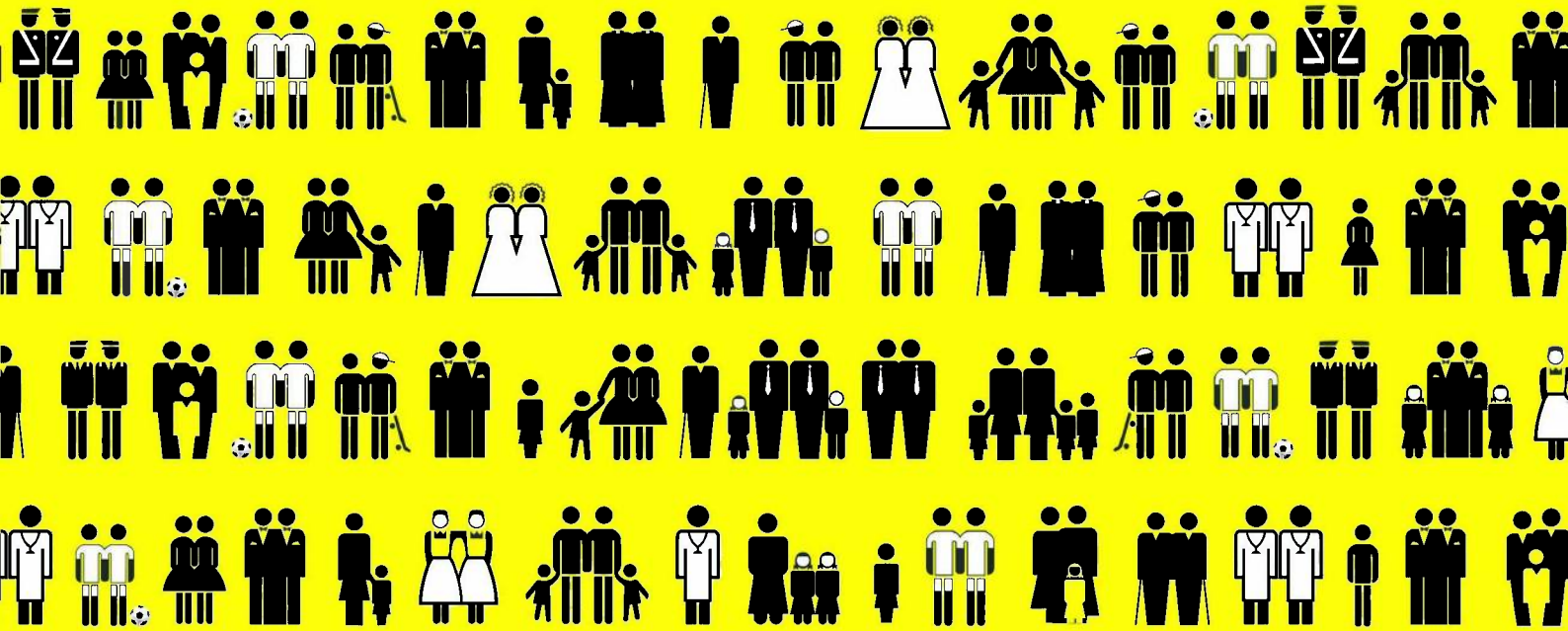

BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENTET

Regjeringens handlingsplan

Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

2009–2012

Forord

Regjeringen har tatt en rekke grep for å fremme mangfoldet og styrke arbeidet mot diskriminering. Målet er et samfunn preget av åpenhet, toleranse og inkludering. Dette må også gjelde seksuell orientering og ulike kjønnsuttrykk. Stortinget har nylig vedtatt en felles ekteskapslov for homofile og heterofile par. Et eget utvalg, Diskriminerings-lovutvalget, skal innen 1. juli 2009 legge fram forslag til en mer enhetlig diskriminer-ingslovgivning.

Mange lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) har i dag gode liv. Lhbt-organisa-sjonene har synlige talspersoner i den offentlige debatten og i politikken. Levekårs-undersøkelser viser samtidig at det i lhbt-befolkningen er en større andel som betegner egen livskvalitet som dårlig. Flere utsettes for vold og trakassering enn i befolkningen for øvrig. Både norsk og utenlandsk forskning viser at lhbt er til dels sterkt overrepre-sentert i gruppene med rusmisbruk og psykiske lidelser. Mange forsøker å begå selv-mord. Det er dessverre en sammenheng mellom manglende aksept for ulike seksuelle orienteringer og kjønnsuttrykk, og forekomst av psykiske lidelser og rusmisbruk. Lhbt-ungdom er særlig utsatt. Dette fordrer arbeid med holdninger på alle nivåer og at det skjer en kunnskapsutvikling i de enkelte tjenester. For å lykkes med disse ambisjonene, må forskning, gode arbeidsmetoder og praktiske erfaringer på lhbt-området dokument-eres, systematiseres og gjøres lett tilgjengelig.

Gjennom denne handlingsplanen ønsker regjeringen å forankre lhbt-perspektivet innen-for alle politikkområder og hos berørte departementer. Vi vil integrere kunnskapen om lhbt-gruppens behov og utfordringer i de ulike offentlige tjenester. Lesbiske, homofile, bifile og transpersoner skal oppleve en skole uten risiko for mobbing og vold. Trusler om tvangsekteskap skal møtes med tilbud om støtte og krisehjelp. I arbeidslivet må verneombud og arbeidsgivere få kunnskap til å håndtere usynliggjøring og mobbing.

Arbeid for åpenhet og toleranse overalt i samfunnet må videreføres. Skole, arbeidsliv, venner og familie, idretts- og fritidssektoren må på banen. Helsesektoren må møte lhbt-personer i alle livsfaser med kunnskap, repsekt og omsorg. Her er det spennende og utfordrende oppgaver å ta fatt på for oss alle, og jeg håper mange vil bidra.

Oslo, 25. juni 2008

Anniken Huitfeldt
Barne- og likestillingsminister

Innhold

1 Innledning ... 9

2 Begreper ... 13

3 Livsløpstilnærming i arbeidet med lesbiske, homofile, bifile og transpersoner ... 16

4 Forskning og kunnskapsutvikling ... 18

5 Skole og utdanning ... 21

6 Barne- og familiepolitikken ... 24

7 Fritid, idrett og frivillige organisasjoner ... 27

8 Arbeidsliv ... 30

9 Innvandring og integrering ... 32

10 Den samiske befolkningen og de nasjonale minoritetene ... 34

11 Likeverdige og gode helse- og omsorgstjenester ... 35

12 Rettslig stilling, politi og påtalemyndighet ... 41

13 Norge i det internasjonale samfunnet – bekjempe diskriminering av seksuelle minoriteter ... 44

Referanseliste ... 46

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Regjeringens politiske plattform – Soria Moria-erklæringen – omtaler homofiles rettigheter spesielt. Det framkommer at regjeringen «vil sikre homofiles og lesbiskes rettigheter, støtte homofile og lesbiske i å leve åpent og aktivt motarbeide diskriminering».

Endringer i ekteskapsloven er nå vedtatt. Det ble i statsråd 1. juni 2007 oppnevnt et diskrimineringslovutvalg («Graverutvalget») som skal utarbeide et forslag til en styrket og mer helhetlig diskrimineringslovgivning og eventuelt innkorporering av diskrimineringsvern i grunnloven. (Se kap. 1.4 for mer informasjon om utvalget.)

Graverutvalget leverte den 11. januar 2008 en delinnstilling[1]. Utvalget foreslår der å oppheve den særlige regelen i arbeidsmiljøloven som gir trossamfunn uttrykkelig adgang til å unngå å ansette en person som lever i homofilt samliv. Trossamfunnenes adgang til forskjellsbehandling skal i stedet hjemles i lovens generelle og strengere saklighetsregel som gjelder også på andre samfunnsområder. Utvalget foreslår at likestillingslovens unntak fra forbudet mot kjønnsdiskriminering for indre forhold i trossamfunn, strammes inn. Regjeringen vil følge opp med eventuelle lovendringer etter høringsrunden.

1 NOU 2008:1 Kvinner og homofile i trossamfunn

St.meld. nr. 25 (2000–2001) «Levekår og livskvalitet blant lesbiske og homofile i Noreg» (Homomeldinga), anga regjeringens politikk overfor lesbiske og homofile og tydeliggjorde utfordringene gruppene selv og samfunnet sto overfor. Som oppfølging av meldingen er det gjennomført en lang rekke tiltak – i mange sektorer. Myndighetenes politikk for å bedre homofile og lesbiskes levekår er preget av tverrfaglighet. Lesbiske og homofiles interesseorganisasjoner er aktive pådrivere og samarbeidspartnere for myndighetene. Samfunnet er blitt mer åpent og det er etablert nye interesseorganisasjoner som representerer ulike grupper blant lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt). Blant annet er Skeiv Ungdom etablert som Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoners (LLH) selvstendige ungdomsorganisasjon. Skeiv Verden har blomstret opp som et viktig og trygt forum for lhbt med innvandrerbakgrunn.

For å gjøre opp status etter Homomeldinga og legge grunnlag for en handlingsplan for lhbt-politikken arrangerte Barne- og likestillingsdepartementet konferansen «Trygghet og mangold. En skeiv erfaringskonferanse» i Oslo 13.–14. september 2007. Konferansen identifiserte utfordringer, aktuelle mål og mulige tiltak, og samlet 130 representanter fra myndighetene, forskningsmiljøer, frivillige organisasjoner og andre. Konferansen fikk fram en rekke viktige innlegg og innspill, som er dokumentert i en konferanserapport.

Konferansen dokumenterte at lesbiske, homofile, bifile og transpersoner er overrepresentert når det gjelder psykiske lidelser, selvmordsforsøk, rusbruk og en del seksuelt overførbare infeksjoner (soi)[2]. Dokumentasjonen er hentet både fra Norge og andre land. Et viktig perspektiv er antidiskriminering – i tillegg til levekårsperspektivet.

For eksempel viser en undersøkelse gjennomført av det svenske ombudet HOMO at det er vanlig at lesbiske, homofile, bifile og transpersoner holder sin seksuelle orientering skjult på arbeidsplassen[3]. Åpenhet gjør at personen blir mer utsatt for diskriminering på arbeidsplassen. Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring (NOVA) la i 2007 fram en rapport om utbredelsen av vold mot lesbiske og homofile tenåringer som dessverre viser at ungdom som tidlig identifiserer seg som homoile opplever radikalt større risiko for alvorlig diskriminering, blant annet i form av mobbing, trusler og grov vold[4]. Voldsutøverne er oftest jevnaldrende eller familiemedlemmer.

Noen hovedutfordringer synes å være tydelige etter Homomeldinga fra 2001:

- Det er nødvendig å forsterke antidiskriminerings-innsatsen overfor lhbt
- Det er behov for bedre kunnskap om levekår for grupper som opplever spesielt store utfordringer og mer målrettet innsats i forhold til disse gruppene, særlig unge lhbt
- Det er behov for mer kunnskap om lhbt som diskrimineres ut fra flere grunnlag
- Det er behov for økt bevissthet og kunnskap blant ansatte i ulike deler av offentlig sektor om hvordan de bør, og kan ivareta gruppens behov på sine respektive fag-/tjenesteområder: Arbeidsliv, skole og utdanning, familie-/barnevern og helse- og omsorgssektoren
- Det er behov for bedre og mer robuste systemer for å sikre tjenestene og publikum, dokumentasjon på politikkområdet
- Tilgjengelighet og gjenbruk av erfarings- og forskningsbasert kunnskap om lhbt må sikres
- Det er viktig med økonomisk forutsigbarhet for de frivillige organisasjonene på området

2 Cochran, 2007
3 Ytterberg 2007
4 Moseng 2007

1.2 Formål og målsettinger

Handlingsplanens overordnede formål er å få slutt på diskrimineringen som lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) opplever i ulike livsfaser, sosiale sammenhenger og i arbeidslivet, og bidra til bedre levekår og livskvalitet for gruppene.

Realisering av planens formål kjennetegnes blant annet gjennom at:

- Lhbt opplever en uttalt nulltoleranse for hets, trusler, usynliggjøring, vold og andre former for diskriminering på grunn av seksuell orientering eller kjønnsuttrykk – og at dette etterleves i alle sektorer og på alle arenaer av samfunnet
- Lhbt opplever alle tjenester og arenaer inkluderende, relevante og respekterende – i alle faser av livet

Planens overordnede formål skal oppnås gjennom følgende mål som også beskriver de viktigste strategiske virkemidlene:

1) I alle statlige sektorer skal lhbt-perspektiver *mainstreames*, det vil si:
   a) integreres i alle prosjekter og planer der mangfold, likestilling, inkludering, diskriminering og mobbing inngår som tema
   b) innarbeides i virksomhetenes innsats for arbeidsmiljø og i personalpolitikken
   c) integreres i retningslinjer for det ordinære tjenestetilbudet

2) Behov som gjelder lhbt-gruppen spesielt må løses gjennom særlige og målrettede tiltak. For øvrig må behov ivaretas gjennom det ordinære tjenestetilbudet.

3) Vurdere å etablere et tverrfaglig ressurssenter som skal dokumentere, systematisere og tilgjengeliggjøre forskning, gode arbeidsmetoder og praktiske erfaringer på området. For å skaffe fram et godt beslutningsgrunnlag skal det gjennomføres et forprosjekt.

4) Synliggjøre hvordan diskriminering på ulike grunnlag bør ses i sammenheng og peke på konsekvenser av multippel diskriminering, dvs. tilfeller der enkeltpersoner diskrimineres ut fra flere grunnlag.

1.3 Gjennomføring og oppfølging av planen

Barne- og likestillingsdepartementet har ledet en interdepartemental gruppe bestående av Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justisdepartementet, Kultur- og kirkedepartementet og Kunnskapsdepartementet. Utenriksdepartementet har også gitt viktige bidrag til handlingsplanen. Tiltakene i handlingsplanen er beskrevet i del 4 ff. Det enkelte departement som er oppført som ansvarlig for tiltaket har ansvar for gjennomføringen av dette, herunder hvordan tiltaket organiseres.

Den interdepartementale gruppen som har utarbeidet handlingsplanen, blir videreført i planperioden. Arbeidsgruppen skal sørge for en god koordinering av tiltakene i planperioden.

Gjennomføring og omfang av tiltakene beskrevet i handlingsplanen vil bli tilpasset de årlige budsjettforslagene og Stortingets behandling av disse.

Planen vil være gjenstand for slutt- og midtveisevaluering. Barne- og likestillingsdepartementet vil samle og sammenstille statusrapporter underveis i planperioden.

1.4 Politikken mot diskriminering

Regjeringens politikk mot alle former for diskriminering og usaklig forskjellsbehandling skal sikre lesbiske, homofile, bifile og transpersoners (lhbt) rettigheter. Gruppen skal støttes i å kunne leve åpent med sin seksuelle orientering, sin kjønnsoppfatning og sitt kjønnsuttrykk, og aktivt motarbeide diskriminering i alle samfunnssektorer.

Barne- og likestillingsdepartementet forvalter alle lover mot diskriminering og for likebehandling som håndheves av Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) og Likestillings- og diskrimineringsnemda (LDN). Selv om det er LDO og LDN som håndhever likebehandlingslovene, er det en forutsetning at samtlige berørte fagdepartementer og deres underliggende etater legger et integreringsperspektiv (dvs. mainstreaming) for lhbt-politikken til grunn i sektorpolitikken. På samme måte må integreringen av et gjennomgående lhbt-perspektiv ligge inne i dialogen med kommunesektoren om tjenesteyting i førstelinjen.

Prinsippet om sektoransvar er en bærebjelke i gjennomføringen av likestillings og antidiskrimineringspolitikken. Dette innebærer at hvert fagdepartement er ansvarlig for å arbeide for realisering av formålet med lhbt-politikken innenfor eget politikkområde, både innenfor departementet og hos underliggende myndigheter og etater. Tiltak utvikles og gjennomføres med det enkelte departement som ansvarlig, eventuelt gjennom et samarbeid mellom flere departement.

For å sikre at sektorvise målsettinger og tiltak treffer godt må tiltakene:

- være avledet av de overordnede målene
- bygge på et godt, oppdatert kunnskapsgrunnlag om de ulike diskriminerings- og likestillingsrelaterte utfordringene på aktuelt ansvarsområde
- være basert på den fagkunnskap og systeminnsikt som det enkelte departement/fagetat har på eget fagområde

Barne- og likestillingsdepartementet har i tillegg et pådriveransvar i departementsfellesskapet og skal bistå de øvrige fagdepartementene med å utvikle og operasjonalisere gode mål og tiltak.

Diskrimineringslovgivningen

Norge har lovfestede forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønn, etnisitet, religion, nasjonal opprinnelse, funksjonshemming, alder mv. Diskrimineringsvernet er imidlertid ulikt for de ulike diskrimineringsgrunnlagene. Forbudet mot diskriminering på grunn av seksuell orientering gjelder i dag kun i arbeidslivet og i boligforhold, og er forankret i henholdsvis arbeidsmiljøloven og boliglovene.

Likestilings- og diskrimineringsombudet har i sin praksis lagt til grunn at et vern mot diskriminering av transpersoner må innfortolkes i vernet mot kjønnsdiskriminering gitt i likestillingsloven. Denne praksis-

en er for øvrig i samsvar med den fortolkningen Den europeiske menneskerettsdomstol har av den europeiske menneskerettskonvensjonen, og EF-domstolens fortolkning av EUs direktiv om likebehandling av menn og kvinner.

Diskrimineringslovutvalget (Graverutvalget)

Som nevnt i innledningen har regjeringen nedsatt et lovutvalg som skal utarbeide forslag til en mer samlet diskrimineringslovgivning.

Utvalget ledes av professor Hans Petter Graver og består av forskere og eksperter innen diskriminering, menneskerettigheter, arbeidsrett mv. For å sikre at berørte interesser blir involvert i prosessen, er det opprettet en referansegruppe blant annet med representanter for ulike diskrimineringsgrunnlag og arbeidslivets parter. Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH), Foreningen for transpersoner og Landsforeningen for transkjønnede er representert i utvalget. Utvalget skal legge fram sin innstilling innen 1. juli 2009.

Følgende spørsmål, avledet av utvalgets mandat, er spesielt aktuelle i forhold til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner:

- Bør vernet mot diskriminering på grunn av seksuell orientering utvides til å gjelde ikke bare arbeids- og boligforhold, men også andre samfunnsområder som for eksempel utdanning, helsevesen, uteliv og boligsalg?
- Utvalget skal vurdere om nye diskrimineringsgrunnlag skal trekkes inn i lovgivningen, og om liste over lovens diskrimineringsgrunnlag skal være uttømmende eller ikke. Bør det lovfestes et tydelig vern mot diskriminering på grunn av transseksualisme eller kjønnsidentitet generelt?
- Et mer generelt spørsmål er hvordan situasjoner der en person utsettes for diskriminering på flere grunnlag bør håndteres i loven og håndhevingen av den (multippel diskriminering)

2 Begreper

Diskriminering på grunn av seksuell orientering eller overskridende kjønnsuttrykk springer ofte ut av stereotype normer for kjønn og seksualitet som er nedfelt blant annet i materielle, juridiske og religiøse forhold i kulturen. I tillegg vil språket også gi både muligheter og begrensninger for hvordan vi kommuniserer og tenker om andre mennesker – og om oss selv. Diskriminering henger på mange måter sammen med de muligheter og stengsler språket gir. For eksempel åpner ikke det norske språket i særlig grad for å sette ord på og forstå det som ligger mellom eller på siden av kategoriene «mann»/«kvinne» og «heterofil»/«homofil».

Regjeringen ser det som viktig å åpne kultur og språk ut fra det mangfoldige samfunnet Norge har utviklet seg til. I dette kapittelet vil det blir presentert en del sentrale begreper som benyttes i denne handlingsplanen. Det er et ønske at et mer nyansert begrepsapparat kan bidra til bedre bevissthet og større åpenhet omkring ulike seksuelle minoriteter og variasjoner i kjønnsuttrykk som over tid kan bidra til at diskrimineringen av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) tar slutt.

2.1 Heteronormativitet

Begrepet «heteronormativitet» er flittig brukt av så vel forskere, som representanter for ulike fagprofesjoner, politikere og aktivister. Heteronormativitet betyr at heteroseksuell orientering, stort sett alltid, tas som en implisitt forutsetning når mennesker møtes. Lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) opplever dermed ustanselig det å stille utenfor det «heterofile fellesskapet.» Homoseksualitet blir «den andre seksualiteten» – som heteroseksualiteten står i motsetning til. I det praktiske liv kommer dette til uttrykk gjennom at lhbt må gjennom stadige «komme-ut-prosesser» i møter med nye mennesker – om de ikke vil bli oppfattet som heterofile/ikke-transpersoner. Lesbiske og homofile blir spurt om når i livet de oppdaget sin seksuelle orientering, et ubehagelig og diskriminerende spørsmål, og en eksistensiell byrde å skulle bære. Heteronormativiteten angår både seksuell identitet og kjønnsidentitet.

En annen praktisk konsekvens av heteronormativitet er at den bidrar til usynliggjøring av variasjonene – biseksualitet og homoseksualitet. Dersom homoseksuelle nekter å akseptere usynligheten – kan de bli utsatt for sterke sanksjoner og straff. Slike reaksjoner rommer et bredt spekter, fra subtil motvilje og utestengelse fra karrieremuligheter, til vold, overgrep, hets, trusler, utfrysning, utestengelse fra familiefellesskap, press om ekteskap med person av motsatt kjønn, og i ytterste konsekvens drap.

Heteronormativitet med tilhørende usynliggjøring finnes også innenfor det offentlige tjenesteapparatet. Seksuell orientering kan ha stor betydning i en læringssituasjon,

en behandlingssituasjon, eller en jobbsituasjon – for den det gjelder. Usynliggjøring kan bidra til redusert utbytte og svekket livskvalitet. Konsekvenser i form av svakere læringsutbytte, redusert arbeidsinnsats og langsommere rekonvalesens kan imidlertid også få følger for bedriftens resultater, for læringsmiljøet i skolen og kan øke belastningen på det offentlige helse- og velferdstilbudet.

2.2 Lhbt-begrepet

Offentlig politikk skal reflektere mangfoldet av seksualiteter, kjønnsoppfatninger og kjønnsuttrykk. Regjeringen skal medvirke til større bruk av begreper som nyanserer og gir rom for levd mangfold og at unødvendige språklige stengsler blir bygd ned. Som følge av dette vil benevnelsen «lesbiske, homofile, bifile og transpersoner,» forkortet til lhbt, brukes gjennomgående som betegnelse i handlingsplanen, til forskjell fra «lesbiske og homofile» som ble brukt i Homomeldinga. Dette er i tråd med begreper som blir brukt internasjonalt, både av myndigheter og i forskningsmiljøer, samt av de aller fleste interesseorganisasjonene for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

De viktigste interesseorganisasjonene for lhbt i Norge er Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH), Skeiv Ungdom (LLHs ungdomsorganisasjon), Skeiv Verden (LLHs nettverk for lhbt-innvandrere) og Foreningen for transpersoner (FTP).

Bifile

Bifil betegner personer som kan oppleve tiltrekning eller forelskelse overfor både menn og kvinner. Bifil som begrep, og som en potensiell livsform eller identitet, bryter med en forståelse om at befolkningen kan deles inn to grupper, henholdsvis de heterofile og de homofile. En rekke personlige fortellinger viser at bifile kan oppleve usynliggjøring, å ikke bli tatt på alvor og annen diskriminering både blant heterofile og blant homofile. Bifil blir ofte ikke akseptert som en livsform eller en fullverdig identitet på linje med en heterofil eller homofil identitet. Oppfatninger om at biseksualitet er en forbigående fase, eller et fenomen som kommer som konsekvens av strenge regler for samkvem med det motsatte kjønn er sannsynligvis utbredt, men støttes neppe av personer som forstår seg selv som bifile. I denne handlingsplanen legges det til grunn at det er den identiteten bifile selv opplever seg som, som personer i gruppen også bør møtes som.

Transpersoner

I denne handlingsplanen brukes betegnelsen «transpersoner» om en gruppe av personer som på en eller flere måter bryter med den rådende to-kjønnsmodellen i samfunnet. *Transpersoner* er et paraplybegrep som innbefatter blant annet transvestitter, transkjønnede, crossdressere, dragkings/-queens mv. En typisk definisjon er individer hvis kjønnsidentitet og/eller kjønnsuttrykk, tidvis eller alltid, skiller seg fra samfunnets normer for kjønn. I internasjonale fagmiljøer benyttes ofte begrepet «the transgender specter» for å beskrive mangfoldigheten blant mennesker som definerer seg som transpersoner.

Transkjønnede (transgender) er et alternativt paraplybegrep som også blir mye brukt i Europa og i Nord-Amerika. Ofte blir begrepet brukt for å beskrive en person som lever deler av, eller hele livet med egne foretrukne kjønnsuttrykk. Noen benytter seg av hormoner for å forandre på kroppsuttrykk, men søker generelt ikke kjønnsbekreftende kirurgi. Transkjønn blir også i noen sammenhenger brukt for å beskrive cross-dressere og transvestitter.

Transseksuell beskriver personer som søker kjønnsbekreftende behandling i tråd med internasjonale diagnosemanualer, inkludert genitalkirurgi i de land der dette er tilgjengelig. Enkelte beskriver seg som mann til kvinne-transeksuell (mtk), eller omvendt; kvinne til mann-transseksuell (ktm). Termen transseksuell mann eller kvinne blir også brukt. Etter kjønnsbekreftende behandling vil mange også bli oppfattet og oppfatte seg som menn eller kvinner.

I Norge har personer i denne gruppen organisert seg i LFTS. LFTS er en brukerorganisasjon som arbeider for å informere og øke kunnskapen om diagnosen transseksualisme, og er en pådriver for et godt og trygt behandlingstilbud i Norge. Organisasjonen har som

mål å arbeide politisk og sosialt for at kvinner og menn som går gjennom kjønnsbekreftende behandling skal kunne leve åpent, uten frykt for å bli sosialt utstøtt eller diskriminert. LFTS betrakter personer i gruppen som kvinner eller menn og identifiserer seg derfor ikke med begrepet transperson. Planen omfatter av denne grunn ikke denne gruppen.

En *transvestitt* er en person som veksler mellom det å være eller framstå som mann eller kvinne.

Intersex skiller seg fra trans-begrepene fordi dette ikke dreier seg om opplevelse av kjønnsidentitet, men betegner personer som har kropper med både mannlige og kvinnlige kjønnskarakteristika. Intersex inngår ikke i denne planen, men omtales her for klargjøringens skyld. Omtrent to av 100 barn født i Norge hvert år har såkalte intersexfaktorer, det vil si at deres genetiske kjønn er forskjellig fra kromosomparet XX for jenter og XY for gutter. De kan være bare X, eller XXX, XXY og noen ganger blandinger. Det forekommer også at det blir født barn med både mannlige og kvinnelige kjønnsorgan. Noen er XY, men ufølsomme for testosteron, noen få utvikler penis og pung først i puberteten.

Motarbeidelse av trange kjønnsstereotypier og diskriminering på grunn av overskridende kjønnsuttrykk har lenge vært og er i økende grad en integrert del av «homokampen» i svært mange land. LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual and Transpersons) har på engelsk vært samlebetegnelsen på gruppene som de fleste «homoorganisasjoner» har hatt som sin målgruppe.

Det er først og fremst tre organisasjoner som jobber interessepolitisk for transpersoners livskvalitet og levekår i Norge. Foreningen for transpersoner (FTP), Skeiv Ungdom (SU) og Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH) arbeider for en bred samfunnsmessig aksept for ulike kjønnsidentiteter og kjønnsuttrykk, ut i fra et mangfolds- og antidiskrimineringsperspektiv. Alle disse tre organisasjonene er tilsluttet paraplyorganisasjonen Menneskerettsalliansen.

Rapporten *Hälsa på like villkor* fra det svenske folkehelseinstituttet i 2006, viser at forekomst av helseplager er større hos transpersoner enn i befolkningen for øvrig[5]. Frekvensen av psykiske plager og selvmordsforsøk er til dels svært mye høyere. Årsakene oppgis stort sett å være de samme som for lesbiske og homofile; opplevelse av diskriminering, minoritetsstress, utsatthet for vold og overgrep, avvisning og mangel på sosial tilhørighet. Den svenske rapporten inngår i grunnlaget for den nye svenske diskrimineringsloven, som gir transpersoner/personer med overskridende kjønnsuttrykk eksplisitt beskyttelse mot diskriminering. Dette spørsmålet behandles også av det norske diskrimineringslovutvalget.

2.3 Interseksjonalitet

Lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) finnes blant unge og gamle, kvinner og menn, i den etnisk norske befolkningen og blant etniske minoritetsgrupper. Lhbt kan også ha synlige eller usynlige funksjonsnedsettelser. Transpersoner kan definere seg selv som hetero, homo, lesbisk, bifil eller ingen av delene. Både lesbiske kvinner og homofile menn kan ha heteroseksuelle erfaringer, på samme måte som heterofile kan ha seksuelle erfaringer med personer av samme kjønn. Lhbt er altså ingen homogen gruppe verken med hensyn til alder, kjønn eller erfaringsbakgrunn.

Begrepet *interseksjonalitet* kan anvendes i denne sammenhengen. Begrepet betyr «krysningspunkt», og reflekterer hvordan lhbt-status innvirker og samspiller med for eksempel alder, kjønn, seksuell praksis, grad av funksjonsevne, klasse, etnisitet, religion og kulturtilhørighet.

5 Roth m.fl. 2006

3 Livsløpstilnærming i arbeidet med lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Majoriteten blant lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) har stort sett god helse og god økonomi på linje med befolkningen for øvrig. De fleste i gruppen vil likevel ha opplevd utfordringer og vanskeligheter som heterofile ikke opplever i sine liv. Dette kan være vansker som er knyttet til statusen som minoritet i et heteronormativt samfunn.

For å nå målene i handlingsplanen må strategier og tiltak innrettes etter målgruppenes alder, kjønn, identitet, funksjonsevne og kultur- og geografitilhørighet. Det skal tas hensyn til spesifikke sårbarhetsfaktorer hos de ulike målgruppene.

Det er behov for en kunnskapsbasert livsløpstilnærming når lhbt-perspektiver skal innarbeides i tjenestene.

Barn og ungdom

Vi vet at:

- grunnlaget for utvikling av en trygg seksuell identitet legges i tidlig barnealder
- flertallet blant voksne lesbiske, homofile og bifile i ung alder visste at de følte annerledes enn hva omgivelsene forventet av dem
- ca. 4 prosent av den voksne befolkningen har «transet» som barn i den grad at det har forårsaket bekymring hos de voksne rundt dem
- det å «komme ut» i ung alder kobles i forskningen med tidlig seksuell debut, bruk av rusmidler, psykiske plager og økt frekvens av selvmordsforsøk
- «homo» i følge en undersøkelse Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) foretok, er det hyppigst brukte skjellsord i norske skolegårder
- lhbt-tenåringer er mer utsatt for voldshandlinger fra jevnaldrende og i nær familie, enn tenåringer for øvrig
- lhbt-ungdom med innvandrerbakgrunn sliter sannsynligvis med tilleggsutfordringer, blant annet risiko for trusler, tvangsgifte og utstøting fra familiefelleskap
- lhbt-ungdommer i enkelte religiøse miljøer kan bli utsatt for sosial utstøting hvis de står fram

Voksne

Vi vet at:

- en høy andel voksne homofile, lesbiske og bifile holder sin identitet eller seksuelle praksis skjult i møte med helse- og sosialpersonell
- det er vanlig at lesbiske og homofile holder sin seksuelle orientering skjult på arbeidsplassen og at åpenhet medfører økt risiko for usynliggjøring, mobbing eller annen diskriminering
- lesbiske eller bifile kvinner i alderen 45–64 år rapporterer om dårligere helse enn gjennomsnittsbefolkningen

- voksne lesbiske og bifile kvinner rapporterer om betydelig lavere sosial deltagelse enn kvinner for øvrig, og at homofile menn rapporterer om høyere sosial deltagelse enn menn for øvrig
- andelen personer som sliter med alvorlig rusmisbruk er høyere i lhbt-befolkningen enn i den generelle befolkningen
- gruppen menn som har sex med menn utgjør alene en tredjepart av alle som lever med en hiv-/aidsdiagnose i Norge
- i en svensk undersøkelse oppgir halvparten av alle transpersoner at de har vurdert å ta sitt eget liv[6]

Eldre

Vi vet at:

- færre blant homofile og lesbiske enn i befolkningen for øvrig har egne barn som kan trå støttende til i alderdommen
- dobbelt så mange eldre blant lesbiske, homofile og bifile, som i befolkningen for øvrig, lever alene
- mange eldre lhbt har skjult sin identitet som en overlevelsesstrategi i frykt for straff, tap av jobb eller kontakt med familie og venner
- på grunn av historisk betingede fordommer og andre historiske holdninger vil mange eldre benytte alternative ord og begreper for å beskrive sine liv og eventuelle livspartnere
- på grunn av den demografiske utvikling og utviklingen i samfunnet vil et økende antall eldre lesbiske, homofile og bifile i årene framover forvente helse- og omsorgstjenester som er tilpasset deres liv og erfaringer

6 Roth m.fl. 2006

4 ▶ Forskning og kunnskapsutvikling

4.1 Forskning

Mål

Det er de senere årene gjennomført en rekke studier om lesbiske og homofile. Videre mål for kunnskapsarbeid er:

- å gjøre opp kunnskapsstatus på basis av norsk lhbt-relatert forskning til nå, i lys av den internasjonale forskningsfronten, inkludert både grunnforskning og mer anvendt forskning, herunder evalueringer.
- å oppdatere kunnskapen om levekår og livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt)
- å fokusere sterkere på lhbt som er utsatt for dobbel/multippel diskriminering, herunder lhbt med innvandrerbakgrunn og lhbt i den samiske befolkningen
- å bedre kunnskap innen de ulike samfunnssektorer om hvordan diskriminering og utstøting av lhbt foregår på aktuelle arenaer

Pågående forskning

Etter at Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) gjennomførte sin levekårsundersøkelse Levekår og livskvalitet blant lesbiske og homofile, i 1999, er det de senere årene gjennomført viktig grunnforskning under Norges forskningsrådets program «Kjønn i endring». Det er også gjennomført flere avgrensede pilotstudier/forprosjekter, i hovedsak i regi av NOVA, blant annet om lesbiske og homofile med innvandrerbakgrunn, rusbruk blant lesbiske og homofile, lesbiske og homofile i arbeidslivet, vold mot lesbiske og homofile ungdommer. (ref. litteraturoversikt)

Statistisk sentralbyrå (SSB) fikk i 2007 i oppdrag å utrede hvordan bakgrunnsvariabler om *seksuell identitet* kan inkluderes i deres regelmessige levekårsundersøkelser. Arbeidet ferdigstilles i løpet av 2008.

Det er satt i gang et prosjekt tilknyttet Universitetet i Bergen, for å kartlegge holdninger til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Prosjektet skal etter planen avsluttes høsten 2008.

▶ Tiltak

Tiltak 1 ▶ Inkludere spørsmål om seksuell identitet i SSB's levekårsundersøkelse

For å legge til rette for en reell likestilling, trengs mer kunnskap om levekårene for homofile ut fra et representativt utvalg personer. Barne- og likestillingsdepartementet arbeider sammen med Statistisk sentralbyrå (SSB) for å inkludere spørsmål om seksuell identitet i Levekårsundersøkelsene. Den første er planlagt om helse i 2008. Denne vil gi data som vil bli analysert videre.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 2 ▸ Gjennomføring av analyse basert på funnene fra SSB's levekårsundersøkelse

Datasettet fra SSB's levekårsundersøkelse skal analyseres. Disse analysene skal så langt det er mulig knyttes opp mot funnene i NOVA-undersøkelsen fra 1999 og eventuell annen forskning som er gjort siden. Målet er å kople tilgjengelig kunnskap og nyansere bildet.

Gjennomføring: 2011–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 3 ▸ Forskning om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i innvandrerbefolkningen

Det er mangelfull kunnskap om livssituasjonen til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner med innvandrerbakgrunn. Aktuelle fokusområder kan være hvordan det oppleves å befinne seg i krysningspunktet mellom normer for seksualitet og kjønn i henholdsvis minoritetskulturer og det norske samfunnet, herunder for eksempel håndtering av forventninger fra minoritetsmiljøer og lhbt-miljøer i Norge. Det kan også være aktuelt å fokusere på utfordringer knyttet til psykisk helse.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD og AID

Tiltak 4 ▸ Forskning om hvordan lesbiske, homofile, bifile og transpersoner blir møtt på arbeidsplassene

Det mangler kunnskap om hvordan utstøting og usynliggjøring av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner foregår og henger sammen med det psykososiale miljøet på arbeidsplassene. Det er behov for forskningsbasert kunnskap om hvordan usynliggjøring og implisitt/«taus» diskriminering arter seg og oppleves. Hva er konsekvensene for den enkelte og innenfor de ulike yrkesgrupper og bransjer? Målet er å foreslå strategier for et mer åpent og inkluderende arbeidsmiljø, der diskriminering av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner ikke forekommer.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD og FAD

Tiltak 5 ▸ Kartlegging av levekår for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i samebefolkningen

Det vil bli gjennomført en kartlegging av livssituasjonen og levekårene for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner med samisk bakgrunn. Kartleggingen skal munne ut i forslag til tiltak for å bedre levekårene og forhindre diskriminering for gruppene.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: AID og BLD

Tiltak 6 ▸ Forskning om barn som vokser opp i familier der foreldrene er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner

Det er behov for mer kunnskap om forholdene for barn som vokser opp med foreldre som er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner. Det vil blir foretatt en kartlegging og analyse av levevilkårene og livssituasjonen til barn av lhbt-foreldre.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 7 ▸ Forskning om hva som er lhbt-kultur og hva dette tilfører fellesskapet

Det skal foretas en gjennomgang av hva som omfattes av lhbt-kulturbegrepet. Hva betyr lhbt-kultur for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner? Hva tilfører homokultur til fellesskapet i form av opplevelser og verdier?

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 8 ▸ Forskning rundt komme-ut-fasen

Det skal gjennomføres en studie der komme-ut-erfaringer fra ulike tidsepoker, forskjellige religiøse ståsteder og ulik etnisk opprinnelse sammenliknes. Kunnskapen vil være nyttig for å tilrettelegge bedre for de som i framtiden er i en «komme-ut» situasjon.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 9 ▶ Forskning og utviklingsarbeid i idrettssammenheng

Forsknings- og utviklingsarbeid i forhold til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i idretten bør styrkes. (Tiltaket videreføres fra St.meld. nr. 25 (2000–2001), Homomeldinga)

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: KKD

4.2 Kunnskapsforvaltning

Mål

Denne planen representerer et løft for å etablere lhbt-politikken som et tydelig og tversgående politikkfelt. Mainstreaming av feltet innebærer at departementer og etater har fått et klart signal om å sørge for å løfte innsatsen for lhbt's livskvalitet og levekår inn i arbeidet med å produsere og forbedre alle typer offentlige tjenestetilbud.

Det er viktig at etater og tjenestetilbydere, frivillige og forskere enkelt kan finne ut hva som er gjort av ulike tiltak, hva som med hell kan gjentas andre steder og hva som eventuelt bør gjøres annerledes i liknende situasjoner. Det er derfor satt som mål at:

- forskning, gode arbeidsmetoder og praktiske erfaringer som gjøres gjennom tiltak og prosjekter på dette området blir dokumentert, systematisert og tilgjengliggjort.
- Regjeringen vil vurdere å etablere et tverrfaglig ressurssenter for lhbt som kan ivareta disse oppgavene.

▶ Tiltak

Tiltak 10 ▶ Forprosjekt om en eventuell etablering av et ressurssenter for kunnskap om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner og eventuelt opprettelse av senteret

Regjeringen vil, som et første skritt, etablere et forprosjekt som får i oppdrag å utrede og vurdere alternative organiseringsmodeller, forankring og bemanning mv. Siktemålet er å etablere et tverrfaglig/tverrsektorielt ressurssenter for spørsmål vedrørende lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, fortrinnsvis knyttet til et statlig direktorat/tilsyn.

Et mulig ressurssenter er tenkt å kunne få ansvar for:

- etablering og drifting av et «lhbt-nett» for publisering, søk etter og nedlasting av kunnskap om lhbt-spørsmål, på tvers av sektorer og fagområder
- innsamling og tilrettelegging av dokumentasjon til lhbt-nett, formidling av lhbt-kunnskap, herunder utarbeidelse av presentasjoner og kompetansehevingsopplegg
- bidra ved utvikling av kompetansehevingstiltak om lhbt-perspektiver på universitets- og høyskolenivå for ulike profesjoner og tjenesteytere

Senteret skal ikke drive egen forskning, men kan utarbeide kunnskapsoppsummeringer, artikler, utvikle og gjennomføre opplæringsopplegg og lignende og eventuelt være oppdragsgiver for eksterne forskningsoppdrag, dersom det stilles midler til rådighet.

Etter forprosjektets avslutning vil Regjeringen vurdere etablering av et ressurssenter. Spørsmålet må ses i sammenheng med de årlige budsjettforslag.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

5 Skole og utdanning

Mål

Det overordnede formålet med opplærings- og utdanningssektorens innsats er at sektorens undervisningstilbud og arbeids- og undervisningsmiljø skal være inkluderende for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) på samme måte som for alle andre. Opplæring og utdanning skal ta hensyn til at elever og studenter er ulike og legge til rette for et mangfoldig felleskap på skoler og utdanningsinstitusjoner.

Videre gjelder følgende mer konkrete mål:

- Skoler og utdanningsmyndigheter skal arbeide for et inkluderende og ivaretakende lærings- og arbeidsmiljø for alle elever og studenter og ansatte
- Økt kunnskap om omfang og sammenhenger når det gjelder trakassering og mobbing knyttet til seksuell orientering og kjønnsuttrykk
- Bidra til tiltak for å motarbeide mobbing og vold knyttet til seksuell orientering og kjønnsuttrykk
- Det skal utarbeides materiell til bruk i undervisning om seksualitet og samliv som ivaretar lhbt-perspektiver og støtter opp under målet om nulltoleranse for mobbing pga. seksuell orientering og kjønnsuttrykk

Det er de høyere utdanningsinstitusjonenes eget ansvar å gi utdanning av god kvalitet som følger overordnede planer fastsatt av Kunnskapsdepartementet. Det er viktig at ulike sektorer, som eksempel helse-, barne- og familievern og utdanningssektoren, gir tilbakemeldinger til utdanningsinstitusjonene om behovene de ulike yrkesgruppene har for lhbt-kompetanse.

For å lykkes med målene er det ikke nok at staten og utdanningsinstitusjonene gjør sitt, kommunene må også legge til grunn at lhbt-perspektiver og nødvendig innsats mot diskriminering av lhbt, skal integreres i den lokale skolepolitikken.

Gjennomførte og pågående tiltak

I rammeplanen for førskolelærere og allmennlærere er likestillings- og kjønnsperspektiv særskilt nevnt under fag- og fagområder som studiene skal behandle.

I forbindelse med reformarbeidet «Kunnskapsløftet» er det utarbeidet nye læreplaner i alle fag i grunnskole og videregående skole. Det er gjort flere endringer som skal bidra til at lhbt-perspektiver blir tydeligere og bedre integrert i undervisningen:

- seksuell orientering omtales under flere kompetansemål
- det skal undervises om seksuell orientering allerede på 1.– 4. årstrinn og senest på 4. årstrinn om familier der foreldre har samme kjønn
- begrepsbruken er endret for å synliggjøre variasjoner i seksuell orientering og kjønnsidentitet, som går utover den tradisjonelle inndelingen i hetero/homo og mann/kvinne. Dette vil kunne åpne for bredere diskusjoner og større forståelse av temaet

Kunnskapsdepartementet lanserte våren 2008 en handlingsplan for likestilling i barnehage og grunnopplæring. Denne handlingsplanen omhandler de viktigste tiltakene Kunnskapsdepartementet ønsker å gjennomføre for å fremme likestilling på barnehage- og grunnopplæringsområdet.

Utdanningsdirektoratet samarbeider med Senter for atferdsforskning om utforming av den nasjonale kartleggingsundersøkelsen om skolemiljø. Dette er en utvalgsundersøkelse som gjennomføres våren 2008 og ellers foregår hvert 4. år. For å få kartlagt spørsmål om kjønnsrelatert mobbing og mobbing på grunn av seksuell orientering er spørsmål om dette tilknyttet denne undersøkelsen fra 2008.

Utdanningsdirektoratet og Barne- og likestillingsdepartementet har gitt støtte til UNIFOB Helse til utvikling av en pedagogisk tilrettelagt «skolepakke» for å forebygge og håndtere homofobisk erting i ungdomsskolen. Skolepakken beregnes ferdigstilt i løpet av våren 2008.

Utdanningsdirektoratet har finansiert en kartleggingsundersøkelse om seksualundervisningen på ungdomstrinnet i Trondheim kommune. Kartleggingen er en del av samarbeidsprosjektet «Seksualisert trakassering og undervisning om seksualitet» iverksatt av Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH Trøndelag) og Trondheim kommune, og ble lagt fram i mai 2008. Undersøkelsen vil være med å danne grunnlag for utarbeidelsen av nytt materiell for samlivs- og seksualitetsundervisningen i grunnopplæringen (se tiltak under).

Kunnskapsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet støtter distribusjon av månedsmagasinet BLIKK til skoler og bibliotek.

▶ Tiltak

Tiltak 11 ▶ Videreføring av nasjonal innsats mot mobbing

Regjeringen har sammen med Kommunenes sentralforbund (KS), Utdanningsforbundet og Foreldreutvalget for grunnskolen forpliktet seg til å arbeide mot mobbing og diskriminering av barn og unge gjennom Manifest mot mobbing i perioden 2006–2008. Kjønnsrelatert mobbing og mobbing på bakgrunn av seksuell orientering har vært et av områdene det har vært arbeidet med. I løpet av 2008 vil det bli avgjort hvordan den nasjonale innsatsen for et godt og inkluderende læringsmiljø og arbeidet mot mobbing skal videreføres og styrkes.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: KD

Tiltak 12 ▶ Spørsmål om mobbing på grunnlag av seksuell orientering i Elevundersøkelsen

Elevundersøkelsen er i første rekke en undersøkelse som skal være til hjelp for skoler og skoleeier i det lokale kvalitetsarbeidet. Utdanningsdirektoratet arbeider med å legge inn spørsmål om temaet diskriminering på grunn av seksuell orientering i Elevundersøkelsen.

Gjennomføring: 2008–2012
Ansvarlig: KD

Tiltak 13 ▶ Utarbeide nytt materiale for samlivs- og seksualitetsundervisningen

Utdanningsdirektoratet og Helsedirektoratet samarbeider om å utarbeide et nytt ressurs- og veiledningsmateriale knyttet til samlivs- og seksualitetsundervisningen som skal kunne benyttes som veiledningsmateriell av lærere og utdanningsinstitusjoner. Det skal også lages informasjon tilpasset elever og foresatte. Det nye materialet skal tilpasses læreplanverket for Kunnskapsløftet og lhbt-tematikken vil løftes fram. Materialet vil foreligge i løpet av høsten 2008.

Gjennomføring: 2008–2009
Ansvarlig: KD og HOD

Tiltak 14 ▶ Synliggjøring og normalisering av homofili blant barn (og unge) gjennom bok- og utstillingsprosjektet Gay Kids i Norge

Utdanningsdirektoratet støtter Helseutvalget for homofiles bok- og utstillingsprosjekt Gay Kids i Norge. Prosjektet er holdningsskapende og er ment å bidra til synlig-

gjøring og normalisering av homofili blant barn (og unge). Prosjektet skal formidle erfarings- og forskningsbasert kunnskap om homofili i en barnepedagogisk og kunstnerisk appellerende form. Boken tilpasses læreplanmålene som omhandler seksuell orientering og variasjoner i familieformer opp til og med 7. trinn og skal spres til grunnskoler og bidra til skolens forebyggende arbeid mot mobbing og diskriminering av homofile.

Gjennomføring: 2008–2009
Ansvarlig: KD og BLD

Tiltak 15 ▸ Synliggjøre viktigheten av å integrere lhbt-tematikken i relevante utdanningstilbud og forskningsprosjekt

Berørte fagmyndigheter må ha god oversikt over behovene for lhbt-kompetanse – og kompetanseutvikling – innenfor egen sektor. Kunnskapsdepartementet vil synliggjøre overfor utdanningsinstitusjonene viktigheten av å integrere lhbt-tematikken i relevante utdanningstilbud og forskningsprosjekt.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: KD

6 ▶ Barne- og familiepolitikken

Mål

Det er et overordnet formål at lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) skal få et tilbud fra familievern- og barnevernstjenestene som er likeverdig med det andre tilbys. Barne- og likestillingsdepartementet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har hovedansvaret for tilrettelegging.

Målene for lhbt-innsatsen innen barne- og familievernet er:

- Mainstreaming av lhbt-perspektiv er i de ordinære tjenestetilbudene og i personal- og mangfoldspolitikken
- Bedre kompetanse om lhbt-perspektiver blant medarbeidere og ledere
- Inkludere spørsmål om behov og tilbud relatert til lhbt i evalueringer av tjenestene
- Innarbeide relevante oppgaver og signaler i styringsdokumenter og rutine-/metodebeskrivelser. Innsats overfor lhbt bør så langt som mulig synliggjøres i rapporterings- og dokumentasjonsrutiner

Strategier og tiltak for å videreutvikle barne- og familieverntjenester overfor lesbiske, homofile, bifile og transpersoner må så langt som mulig utarbeides integrert. «Markedsføring» og innhold i ulike hjelpetiltak, kurs og andre tilbud, samt medarbeidernes kompetanse, må være oppdatert slik at også lhbts behov kan imøtekommes.

Gjennomførte tiltak

Det er gjennomført opplæring av alle familievernkontorer gjennom LLH-prosjektet Rosa Kompetanse. Det er også gjennomført enkeltprosjekter og tiltak flere steder, spesielt rettet mot lesbiske og homofile. Det viser seg at det er utfordrende å utforme disse tilbudene slik at de framstår som attraktive tilbud for par av samme kjønn. Særlig er det krevende å få mannlige par til å se at tilbudene kan være nyttige for dem.

▶ Tiltak

Se også tiltak 6: Forskning om barn som vokser opp i familier der foreldrene er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner.

Tiltak 16 ▶ Etablering av tjenesteutviklingsprosjekt for familievernet

Barne- og likestillingsdepartementet og Bufdir vil i løpet av handlingsplanperioden implementere og integrere lhbt-perspektivet i familievernets tilbud. (Se tiltak 23 om kompetanseheving i barnevernet.)

Erfaringene fra gjennomførte kompetansehevingstiltak legges til grunn for den videre utvikling av familievernets ordinære, landsdekkende tjenestetilbud. I lys av dette etableres det et ettårig tjenesteutviklingsprosjekt, ledet av Bufdir, med sikte på å optimalisere familievernets

tjenestetilbud (terapi, samtaler, samlivskurs, opplæringstilbud overfor andre tjenestetilbydere og annet). Et parallelt informasjonsarbeid er nødvendig slik at tjenestetilbudet blir tilgjengelig og i størst mulig grad imøtekommer behovene blant lesbiske, homofile, bifile og transpersoner over hele landet. Prosjektet skal i samarbeid med fagavdelingene i direktoratet og noen utvalgte regioner/lokalkontorer:

- vurdere behovet for en egen «GAP-analyse» for å vurdere tjenestetilbudet i lys av gruppen lesbiske, homofile, bifile og transpersoners behov – og slik legge grunnlaget for en hensiktsmessig utvikling på lengre sikt
- utarbeide forslag til utviklingstiltak slik at tjenestetilbudene framstår som mest mulig attraktive og relevante, også for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner
- utarbeide forslag til forbedringer i grunn- og videreutdanningstilbudet til profesjoner/ansatte i familieverntjenesten, når det gjelder lesbiske, homofile, bifile og transpersoner-perspektiver
- foreslå justeringer i familieverntjenestens ledelses- og personalpolitikk slik at lesbiske, homofile, bifile og transpersoner blant medarbeidere og ledere i organisasjonen ivaretas og verdsettes på linje med andre (jf. FADs arbeidsgiverprosjekt).

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 17 ▸ Videreføring av innsats mot mobbing – innsats overfor fritidsmiljøene

Gjennom Manifest mot mobbing 2006–2008 er det et mål at barn og unge ikke skal bli utsatt for krenkende ord eller handlinger som mobbing, vold, rasisme, homofobi eller annen diskriminering eller utestenging. Partene i manifestet forplikter seg til å forhindre trakassering og krenkelser på grunn av kjønn og seksuell orientering. Dette fokuset har blitt ivaretatt gjennom flere tiltak knyttet til kjønnsrelatert mobbing, jf. tiltak i kap. 5, Skole og utdanning.

I arbeidet med Manifest mot mobbing har Barne- og likestillingsdepartementet ivaretatt innsatsen overfor de organiserte fritidsmiljøene, blant annet gjennom en håndbok om mobbing og å stimulere til dialog om temaet. Også etter manifestperioden (2006–2008) vil Barne- og likestillingsdepartementet ivareta et slikt perspektiv. Et fokus på mobbing knyttet til lhbt vil bli vektlagt.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 18 ▸ Motvirke vold rettet mot ungdom som er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner

Det har vist seg at ungdom som er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner er langt mer utsatt for grov vold fra egne foreldre enn det heterofil ungdom er. De er også i enda større grad enn annen ungdom utsatt for vold fra jevnaldrende[7]. Tjenestene rettet mot barn, ungdom og deres familier må tilegne seg denne kunnskapen slik at lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner får god oppfølging og hjelp. Barne- og likestillingsdepartementets ressursnettside for barnevernet, www.barnevern.no, er et viktig forum for slik kunnskapsformidling. Nettstedet er en del av kompetansehevingen for det kommunale barnevernet i perioden 2007–2011.

Vold mot ungdommer som er lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i og utenfor hjemmet vil bli tatt med i Barne- og likestillingsdepartementets arbeid med ungdom og vold, og perspektivet vil bli tatt med i tildelingsbrev til Bufdir, slik at det statlige barnevernet aktivt forholder seg til problematikken i sitt arbeid.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 19 ▸ Tiltak for enslige mindreårige asylsøkere som er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner

Barnevernet overtok ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år i 2007 og vil sannsynligvis overta ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere over 15 år fra 2009. Barnevernet skal sikre at mottakene er en homofobifri sone. Ansatte ved omsorgssentrene skal være bevisste på problemer som unge lesbiske, homofile, bifile og transpersoner kan ha hatt i opprinnelseslandet og i mottak der holdninger fra opprinnelseslandet

7 Bla. i Moseng, 2007

lever videre. Barne- og likestillingsdepartementet vil bidra til at dette perspektivet tas inn i opplæringen av ansatte ved barnevernets omsorgssenter for barn på Eidsvoll. Dersom barnevernet tar over ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere mellom 15 og 18 år, skal dette inkluderes i opplæringen av ansatte som møter denne gruppen.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 20 ▸ Tiltak mot tvangsekteskap
Det er grunn til å tro at lhbt-ungdom med innvandrerbakgrunn er utsatt for tvangsekteskap. Utfordringer i forhold til tvangsekteskap og seksualitet skal inkluderes i veiledere og legges til grunn for virksomheten til aktuelle organisasjoner og i kompetansetilbud for ansatte som arbeider mot tvangsekteskap.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 21 ▸ Evaluering av lhbt-perspektiver i handlingsplan mot tvangsekteskap
Den planlagte evalueringen av regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap skal blant annet omfatte en vurdering av i hvilken grad planens mål og tiltak imøtekommer utfordringer og behov blant lesbiske, homofile, bifile og transpersoner som er eller kan bli utsatt for tvangsekteskap. I etterkant av evalueringen vil det eventuelt bli igangsatt særskilte tiltak.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 22 ▸ Tilbud om støtte til utsatt lhbt-ungdom med innvandrerbakgrunn
Barne- og likestillingsdepartementet vil på bakgrunn av erfaringene fra arbeidet Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF) gjør for utsatte lhbt med innvandrerbakgrunn i 2008, vurdere videre støtte til denne typen tilbud, årlig gjennom planperioden.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 23 ▸ Kompetanseheving av det statlige barnevernet og den kommunale barneverntjenesten
Barne- og likestillingsdepartementet skal utarbeide et kompetansehevingsopplegg rettet mot ansatte i det statlige og den kommunale barneverntjenesten. LLH kan være en aktuell samarbeidspartner. De regionale fagteamene for barnevernet skal tilbys kompetanseopplegg, og lhbt-perspektiver skal implementeres i fagteamenes virksomhet. Et godt samarbeid mellom tjenestene og mellom kommuner og regioner er viktig for å kunne hjelpe og følge opp ungdom som er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner.

Det er viktig at kursopplegget setter søkelys på ungdom som er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner med bakgrunn fra religiøse miljøer og/eller innvandrermiljøer hvor det er liten toleranse for homofili og overskridende kjønnsuttrykk. Forskning indikerer klart at disse ungdommene møter særlig store utfordringer i forhold til tvangsekteskap og ekskludering fra familien.

Det legges vekt på at utviklingen av kompetanseopplegg for barnevernet i størst mulig grad ses i sammenheng med tiltak 16, Etablering av tjenesteutviklingsprosjekt, knyttet til familievernet.

Lesbiske, homofile, bifile og transperson-perspektivet skal innarbeides i veiledere for det statlige og det kommunale barnevernet.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 24 ▸ Gjennomgang av utdanningene knyttet til arbeid i barnevernet
Barne- og likestillingsdepartementet har oppnevnt en ekspertgruppe som skal gjennomgå utdanningene knyttet til arbeid i barnevernet. Ekspertgruppa vil bli bedt om å vurdere i hvilken grad lhbt-perspektiver er godt nok ivaretatt i utdanningene, med utgangspunkt i forskning om unge som er lesbiske, homofile, bifile og/eller transpersoner og vold i familien.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

7 Fritid, idrett og frivillige organisasjoner

Mål

De frivillige organisasjonene gir et viktig supplement til det offentlige likebehandlings- og antidiskriminerings-arbeidet. I regjeringens økte innsats for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) involveres ulike homopolitiske organisasjoner, eksempelvis Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH), Skeiv Ungdom (LLH's ungdomsorganisasjon) og Skeiv Verden (LLH's undergruppe for lhbt med innvandrerbakgrunn).

Regjeringens politikk overfor frivillige organisasjoner framkommer av St.meld. nr. 39 (2006–2007) Frivillighet for alle. Her legger regjeringen fire hovedstrategier til grunn for å støtte opp om frivillig sektor og bidra til økt deltakelse:

- Bedre rammebetingelser for frivillig sektor
- Økt fokus på ressurser til lokal aktivitet og «lavterskelaktivitet»
- Økt oppmerksomhet om inkludering og integrering
- Styrket kunnskap og forskning

Tiltak i stortingsmeldingen relatert til lhbt-gruppen er at «regjeringen vil involvere ulike homopolitiske organisasjoner i sitt arbeid for å sikre lesbiske og homofiles rettigheter».

Målene for lhbt-politikken i forhold til de frivillige organisasjonene er:

- å årlig vurdere å videreføre og eventuelt styrke de økonomiske rammebetingelsene for lhbt-organisasjonene
- å ha fokus på et godt tilbud til personer som er utsatt for multippel diskriminering
- å videreutvikle relasjonene mellom myndigheter og frivillige lhbt-organisasjoner i alle aktuelle sektorer og nivåer
- å bidra til at idrettslag og frivillige organisasjoner for ungdom og voksne oppleves som inkluderende og mangfoldige også av lhbt – blant annet gjennom støtteordninger, prosjekter og i dialog med idretten

Det er avgjørende at også kommunene, som ansvarlige for en rekke fritidsarenaer og idrettsrettede tiltak, legger vekt på en aktivt inkludering av lhbt. Det er viktig at kommunene integrerer lhbt-perspektiver i den lokal idretts- og fritidspolitikken og i sin dialog med de frivillige organisasjonene, herunder de lokale idrettslagene.

Gjennomførte tiltak

Barne- og likestillingsdepartementet er hovedkontakt og viktigste økonomiske bidragsyter for LLH og Skeiv Ungdom. Skeiv Verden støttes også av Integrerings- og

mangfoldsdirektoratet (IMDi). Lokallag, undergrupper, ulike festivaler og andre initiativ mottar støtte i større og mindre skala fra flere ulike sentrale og lokale myndigheter.

Se også kapittel 6, under punktet om barnevern, om frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner, samt kapittel 11 om helse og omsorgstjenestene, om helsefokuserte lhbt-organisasjoner.

LLH og Skeiv Ungdom har i de senere årene fått betydelig økte driftstilskudd. Skeiv Verden og lokallag av LLH og Skeiv Ungdom har også mottatt støtte til prosjekter og drift de senere årene.

Skeiv Verden fikk i 2008 tildelt 1,1 mill. kroner fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratets (IMDi) støtteordning til frivillige organisasjoners holdningsskapende arbeid mot tvangsekteskap.

Barne- og likestillingsdepartementet har i årene 2005–2008 økt rammen til enkeltprosjekter og tiltak. Dermed har en lang rekke store og små prosjekter og tiltak som bidrar til bedre livskvalitet blant lhbt blitt gjennomført.

Ny forskrift for grunnstøtte til landsdekkende frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner i Norge trådte i kraft i 2008. Barne- og likestillingsdepartementet fastslår her at:

- det er et vilkår for å kunne motta slik støtte at organisasjonen ikke skaper hindre for full deltakelse for barn og unge fra alle samfunnsgrupper, uavhengig av kjønn, etnisitet, nedsatt funksjonsevne eller seksuell orientering
- det ikke gis støtte til organisasjoner som diskriminerer mennesker, eller til organisasjoner som fremmer negative holdninger til mennesker på basis av kjønn, etnisitet, religion, nedsatt funksjonsevne eller seksuell orientering
- en person ikke kan være diskvalifisert for et tillitsverv i de aktuelle organisasjonene, på bakgrunn av sine mest personlige og eventuelt medfødte egenskaper, slik som kjønn, etnisitet, seksuell orientering eller nedsatt funksjonsevne

Når det gjelder Barne- og likestillingsdepartementets tilskuddsordning til barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn er lhbt-perspektivet ivaretatt gjennom eget punkt i rundskrivet for satsingen. Lhbt-perspektivet skal synliggjøres på møter og samlinger.

▶ Tiltak

Se også tiltak 7: Forskning om hva som er lhbt-kultur og hva dette tilfører fellesskapet og tiltak 9: Forsknings- og utviklingsarbeid i idrettssammenheng

Tiltak 25 ▶ Sikre økonomisk støtte til LLH, Skeiv Ungdom og andre organisasjoner som arbeider for å bedre livssituasjonen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Driftsstøtte gis med forbehold om endringer i Stortingets behandling av de årlige budsjettforslagene. Barne- og likestillingsdepartementet vil videreføre sin økonomiske støtte til ulike prosjekter og tiltak som gjennomføres av LLH, Skeiv Ungdom, Skeiv Verden og andre frivillige organisasjoner som arbeider for bedring av livssituasjonen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, med forbehold om Stortingets samtykke til dette.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 26 ▶ Integrering av lhbt-perspektiver innen idretten

Kirke- kulturdepartementet skal oppfordre Norges idrettsforbund (NIF) til et fortsatt aktivt engasjement når det gjelder integrering av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i idrettsbevegelsen. Temaet lesbiske, homofile, bifile og transpersoner innen idrettslivet bør inngå som en del av utdanningssystemet i NIF.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: KKD

Tiltak 27 ▶ Mangfold og inkludering

Mangfold og inkludering er en støtteordning for barn og unge som ønsker å sette fokus på mangfold, holdninger og deltakelse. Ordningen ble opprettet i 2008, og er en videreføring av den europeiske ung-

domskampanjen «All Different – All Equal» og støtteordningen Idébanken. Formålet med denne støtteordningen er å:

- stimulere barn og unge til å vise at mangfold er et positivt element i samfunnet
- bidra til økt kunnskap om mangfold, holdninger og deltakelse i lokalmiljøene
- utvikle og videreformidle nye metoder og aktiviteter for inkludering

Typer prosjekt som har prioritet:

- Prosjekter som tar et oppgjør med fordommer og/eller diskriminering på bakgrunn av etnisk minoritetsbakgrunn, funksjonshemming eller seksuell orientering
- Prosjekter i lokalmiljø med tydelig fokus på mangfold, holdninger og deltakelse og som åpner for samarbeid med ulike organisasjoner/aktører
- Prosjekter som er nyskapende og som i stor grad vil videreformidle og videreutvikle kunnskap og erfaringer

Støtteordningen forvaltes av Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner på vegne av Barne- og likestillingsdepartementet.

Gjennomføring: Første gang i 2008. Videreføring vurderes i de årlige budsjettforslagene.
Ansvarlig: BLD

Tiltak 28 ▶ Støtte til kulturarrangementer/festivaler for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Kultur- og kirkedepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet gir økonomisk støtte til gjennomføringen av viktige kulturarrangementer for å bidra til utvikling av en positiv lhbt-kultur. Støttetiltakene blir løpende vurdert og ses i forhold til de årlige budsjettforslagene. Mål om høy kunstnerisk kvalitet vil normalt ligge til grunn for tilskudd fra Kultur- og kirkedepartementet eller Norsk kulturfond.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: KKD og BLD

8 ▶ Arbeidsliv

Mål

- Mobbing og utstøting av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) innen arbeidslivet skal motarbeides aktivt
- Informasjon om lhbt og deres situasjon i arbeidslivet skal belyses og formidles
- Arbeidstilsynet skal ha et fokus på denne problematikken

Gjennomførte tiltak

Regjeringen er i jevnlig dialog med arbeidslivets parter. Håndheving av diskrimineringsvernet for homofile i arbeidslivet er underlagt Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO), mens Arbeidstilsynet har ansvaret for bestemmelser om psyko-sosialt arbeidsmiljø. Arbeidstilsynet og LDO er i tett dialog i saker som har en grenseflate til begge etater. Arbeidstilsynet og LDO har et eget samarbeidsdokument underskrevet av begge parter der det presiseres på hvilken måte de to etatene skal samarbeide og utveksle erfaringer. Arbeidstilsynet har nylig avsluttet en treårig satsning mot mobbing i arbeidslivet, «Jobbing uten mobbing». Her ble fokuset rettet mot å øke kunnskapen hos alle arbeidslivets aktører om hva mobbing er og hvordan den best kan forebygges og håndteres.

▶ Tiltak

Se også tiltak 4: Forskning om hvordan lesbiske, homofile, bifile og transpersoner blir møtt på arbeidsplassene.

Tiltak 29 ▶ Tiltak for holdningsendring i arbeidslivet

Barne- og likestillingsdepartementet, LDO og Arbeids- og inkluderingsdepartementet skal gjennomføre et holdningsendringstiltak rettet mot mobbing av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i arbeidslivet.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD og AID

Tiltak 30 ▶ Regelverket for opplæring for verneombud og arbeidsmiljøutvalg

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil vurdere å endre regelverket for opplæring av verneombud og arbeidsmiljøutvalg slik at det blir et krav om at den obligatoriske opplæringen omfatter temaene psyko-sosialt arbeidsmiljø og diskriminering.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: AID

Tiltak 31 ▸ Dialogmøter med partene i arbeidslivet

Barne- og likestillingsdepartementet vil spille inn en oppfordring til dialogmøter med partene i arbeidslivet, som Arbeidspolitisk råd, om å rapportere tilfeller av diskriminering av lhbt til LDO.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 32 ▸ Gjennomgang av den statlige arbeidsgiverpolitikken

Det skal opprettes en tverrdepartemental arbeidsgruppe bestående av Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet som skal gå gjennom og samordne alle elementer i den statlige arbeidsgiverpolitikken som handler om eller berører seksuell orientering. Fornyings- og administrasjonsdepartementet skal gi politikken en enhetlig innfallsvinkel.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: FAD

Tiltak 33 ▸ Utarbeide informasjonshefte om mangfold i staten

Fornyings- og administrasjonsdepartementet vil utarbeide et informasjonshefte om mangfold i staten. Seksuell orientering skal omtales særskilt og på lik linje med andre diskrimineringsgrunnlag.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: FAD

9 ▶ Innvandring og integrering

Mål

- Regjeringen vil sikre at antidiskrimineringsarbeidet omfatter dem som utsettes for multippel diskriminering, for eksempel fordi de både er lesbiske, kvinner og innvandrere
- Regjeringen er i sitt arbeid mot diskriminering opptatt av å bekjempe diskriminering av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, som forekommer i innvandrerbefolkingen

Gjennomførte tiltak

Rapporten «Lesbiske og homofile med innvandrerbakgrunn – En pilotundersøkelse» utgitt av NOVA (Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring) i 2003[8], identifiserte temaer og problemstillinger som bør stå i fokus ved framtidig forskning, så vel som for et offentlig hjelpeapparat som kommer i kontakt med lesbiske og homofile med innvandrerbakgrunn. Rapporten ble sendt til de landsdekkende organisasjonene på innvandrerfeltet, Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM) og LLH, med forespørsel om å vurdere behovet for oppfølging eller tiltak på eget område. Problemstillingene som tas opp i rapporten knyttet til diskriminering og negative holdninger har senere vært tema i møter mellom de landsdekkende organisasjonene på innvandrerfeltet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

8 Moseng, 2003

Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven) gir innvandrere rett og/eller plikt til 300 timer opplæring i norsk og samfunnskunnskap (250 timer norskopplæring og 50 timer samfunnskunnskap). Læreplanen fastsetter at under emnet «Barn og familie» skal en ta opp blant annet familiemønstre, kjønnsroller og samlivsformer. VOX (etat under Kunnskapsdepartementet) har gitt ut hefter som brukes i samfunnskunnskapsopplæringen hvor homofilt samliv tas opp. Arbeids- og inkluderingsdepartementet oppfordrer gjennom VOX, lærere i norskopplæringen for nyankomne innvandrere om å ta opp homofilt samliv i undervisningen, på bakgrunn av eksisterende materiale.

▶ Tiltak

Når det gjelder barn og unge med minoritetsbakgrunn vises det også til tiltak omtalt under kapittel 6 Barne- og familiepolitikken og tiltak 3: Forskning om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i innvandrerbefolkningen.

Tiltak 34 ▶ Dialog med landsdekkende organisasjoner på innvandrerfeltet

I dialogen med landsdekkende organisasjoner på innvandrerfeltet skal Arbeids- og inkluderingsdepartementet ta opp spørsmål knyttet til diskriminering av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner med innvandrerbakgrunn.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: AID

Tiltak 35 ▸ Opprettelse og drift av et interreligiøst råd
Barne- og likestillingsdepartementet vil opprette et interreligiøst råd der representanter fra samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) og statsråden kan diskutere verdi- og livssynsspørsmål og aktuelle diskrimineringstema, inkludert lhbt-spørsmål.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 36 ▸ Opplæring av mottaksansatte og driftsoperatører
Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil ta initiativ til at mottaksansatte og driftsoperatører får målrettet opplæring i temaer omkring seksuell orientering og forskjellige kjønnsuttrykk og kjønnsoppfatninger.

Gjennomføring: 2009
Ansvarlig: AID

Tiltak 37 ▸ Styrking av fokus i informasjonsprogrammet i statlige mottak for asylsøkere
Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil ta initiativ til at beboere i statlige mottak for asylsøkere gis mer informasjon om lesbiske, homofile, bifile og transpersoners rettigheter i Norge. Som et ledd i styrkingen av informasjonen på dette området utarbeides det skriftlig og/eller audiovisuelt informasjonsmateriell til målgruppen.

Gjennomføring: 2009
Ansvarlig: AID

Tiltak 38 ▸ Utarbeidelse av retningslinjer for behandling av asylsaker der kjønnsrelatert forfølgelse er et tema
Arbeids- og inkluderingsdepartementet skal utarbeide retningslinjer for behandling av asylsaker der kjønnsrelatert forfølgelse er et tema. Retningslinjene omhandler utfordringer og problemstillinger som kan være aktuelle i forhold til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

Gjennomføring: 2009
Ansvarlig: AID

10 ▶ Den samiske befolkningen og de nasjonale minoritetene

Mål

Lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) er per i dag omfattet av tabu og er langt på vei fortiet i det samiske samfunnet. Regjeringen ønsker å medvirke til å endre dette. Synliggjøring av spørsmål omkring lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i det samiske samfunnet er nødvendig for å skape bedre levekår og større trygghet for samiske lhbt. Det foreligger lite kunnskap om holdninger til lhbt blant nasjonale minoriteter: kvener, jøder, skogfinner, rom og romani i Norge.

Gjennomførte tiltak

Arbeids- og inkluderingsdepartementet la i 2008 fram en stortingsmelding om samepolitikken (St.meld. nr. 28 (2007–2008) der lesbiske og homofile blir omtalt.

▶ Tiltak

Se også tiltak 5: Kartlegging av levekår for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i samebefolkningen

Tiltak 39 ▶ Opprette en samisk (nordsamisk) side på LLH's hjemmeside

Barne- og likestillingsdepartementet vil i samarbeid med Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH) opprette et nettilbud på samisk.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 40 ▶ Invitere Sametinget og LDO til felles arbeid mot diskriminering

Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet vil ta initiativ til at Sametinget og Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) inviteres til et felles arbeid mot diskriminering i det samiske miljøet.

Gjennomføring: 2009
Ansvarlig: AID og BLD

11 Likeverdige og gode helse- og omsorgstjenester

Mål

Regjeringen vil arbeide for at lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) blir ivaretatt i arbeidet for bedre folkehelse og i utvikling av likeverdige tjenester.

Følgende mål og perspektiver legges til grunn for helse- og omsorgstjenestenes arbeid med å imøtekomme lhbt-befolkningens behov framover:

- Lhbt som mottar helse- og omsorgstjenester skal møtes med åpenhet, respekt og inkluderende holdninger
- Lhbt-perspektiver bør inngå i vurderingen når tiltak, handlinger eller strategier iverksettes i helse- og omsorgssektoren
- Helse- og omsorgspersonell og tjenesteytere skal ha god tilgang til kunnskap om helse og levekår i lhbt-befolkningen

Regjeringen har i St.meld. nr. 25 (2005–2006) «Mestring, muligheter og mening» sagt at det skal føres en politikk som skal motvirke diskriminering og stigmatisering av alle mennesker, og at den vil utvikle kvalitativt gode tjenester som er preget av verdighet og respekt, tilpasset og tilrettelagt ut fra den enkelte brukers behov og livssituasjon. Videre har regjeringen stadfestet at de kommunale helse- og omsorgstjenestene, så langt det lar seg gjøre, skal utformes med utgangspunkt i den enkeltes ønsker og individuelle behov, uavhengig av sosial status, personlig økonomi, kjønn, alder eller bosted. Dette innebærer at tjenestene skal tilpasses hver enkelt bruker innenfor rammene av universell utforming. Dette omfatter tjenestemottakere i lhbt-befolkningen så vel som i andre brukergrupper.

Lesbiske, homofile, bifile og transpersoners helse og behov for tjenester

Norsk og utenlandsk forskning gir et sammensatt bilde av lhbt-befolkningens helse. Majoriteten har god helse – men samtidig er andelen med dårligere helse betydelig høyere blant lesbiske, homofile, bifile og transpersoner enn i gjennomsnittbefolkningen. Undersøkelser viser at transpersoner gjennomgående rapporterer om dårligst helse blant lhbt-gruppene. I tillegg viser det seg at unge lhbt, gruppen menn som har sex med menn, personer som lever med hiv og voksne lesbiske kvinner av ulike grunner har en høy risiko for ulike typer av helseplager.[9 10] NOVA-rapport 1/99, «Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn», viser at færre lesbiske/homofile vurderer sin egen helsetilstand som god, enn i den generelle befolkning. Mange er preget av angst og/eller depresjon, og andelen som forsøker å ta sitt eget liv er høyere enn i befolkningen generelt. Rus/narkotikamisbruk er betydelig blant homofile og lesbiske enn i befolkningen

9 Roth m.fl., 2006
10 Ryan og Futterman, 1998

ellers, og lhbt er mer engstelige og mer utsatt for vold enn andre. Generelt har lesbiske og homofile menn i NOVA- undersøkelsen dårligere egenvurdert helse enn jevnaldrende i den generelle befolkning. Særlig gjelder dette de yngre aldersgruppene.[11]

Skjevhetene er tydeligst når det gjelder:

- høy bruk av rusmidler
- psykiske plager
- selvmordsforsøk
- lidelser knyttet til seksuell helse

Skam, skyld og identitetsproblematikk, og opplevelse av/frykt for stigma og diskriminering, øker risikoen for å utvikle både somatiske og psykiske helseplager blant lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

Undersøkelser viser at en stor gruppe pasienter ikke er åpne om seksuell orientering overfor helsepersonell, selv i de tilfellene slike opplysninger er relevante. Engstelse for å bli møtt på en fordomsfull måte og frykt for å ikke få like god behandling som andre, oppgis som årsaker til å tilbakeholde informasjon. Skam og skyldfølelse hos pasienten selv trekkes også fram som en viktig årsak til mangel på åpenhet. Uttalt og ikke uttalt heteronormativitet gjør at mange lesbiske, homofile, bifile og transpersoner ikke er åpne om momenter som kan være viktige i en behandlingssituasjon. Behandlere og andre må utøve tilstrekkelig sensitivitet i forhold til seksuell orientering og kjønnsuttrykk for å fange opp viktig informasjon og symptomer, og for å unngå feiltolkninger.

For å sikre lik tilgjengelighet til tjenester er det viktig at språket som benyttes i opplysningsarbeid, informasjon og tjenester er inkluderende, og utformet slik at hele befolkningen kan kjenne seg igjen.

Tiltak bør rettes inn mot generelt holdningsskapende arbeid og det bør utvikles og benyttes et språk som gjør at alle mennesker føler seg inkludert og verdsatt, uavhengig av seksuell orientering, kjønn, alder, sosial status og lignende.

11 NOVA-rapport 1/99

Gjennomførte tiltak

St. meld. nr. 25 (2000–2001) Homomeldinga synliggjorde ulike lhbt-perspektiver i arbeidet for å bedre folkehelsen og i utviklingen av tjenestene for den allmenne befolkning. I særlig grad har dette vært gjort i innsats rettet mot barn, ungdom og unge voksne.

Rådgivningstjenesten for homofile i Oslo mottok i 2002 tilskudd for å fungere som en veiledningsinstans for øvrige helsetjenester. Midlene er benyttet til markedsføring av tjenesten og opprettelse/drift av en nettside.

I forbindelse med at helsesøstre og jordmødre i helsestasjons- og skolehelsetjenestene fikk rekvireringsrett til hormonell prevensjon til tenåringsjenter, har ca. 3500 av disse gjennomført et eget etterutdanningskurs på høgskole for å styrke kompetansen om seksuell helse og ungdom. Undervisning om lhbt med vekt på homofil og lesbisk ungdom, har vært en obligatorisk del av kurset.

Det ble i 2004 opprettet et gratis kveldstilbud for veiledning, test og behandling for menn som har sex med menn (msm), lokalisert hos Brynsenglegene. Målsettingen var blant annet å nå seksuelt aktive menn som av ulike grunner ikke valgte å oppsøke fastlege eller annen helsetjeneste, for test og behandling av seksuelt overførbare infeksjoner og hiv.

I oktober 2007 gjennomførte Folkehelseinstituttet i samarbeid med Helseutvalget en undersøkelse om chatting/dating via internett og om seksuell helse blant msm. Målet er blant annet å få kunnskap om hvilke deler av helsevesenet denne gruppen benytter, om åpenhet overfor helsepersonell om seksuell orientering, om hiv-testingsadferd, om hiv-status og andre seksuelt overførbare infeksjoner, og om rus. Resultatene vil bli publisert som vitenskapelige artikler. Hovedfunnene blir i tillegg presentert for myndigheter og fagmiljøer i løpet av 2008.

Forskningsstiftelsen Fafo har fått i oppdrag av Helsedirektoratet å kartlegge livskvalitet og levekår blant hiv-positive i Norge. Msm utgjør en tredjedel av de som er diagnostisert med hiv i Norge og vil være en viktig målgruppe for undersøkelsen. Endelig rapport skal foreligge i løpet av 2009.

Folkehelseinstituttet vil gjennomføre en seksualvaneundersøkelse i løpet av 2008. Dette er en kartlegging av seksualvaner i befolkningen mellom 18 og 59 år. Tilsvarende undersøkelser er gjennomført en rekke ganger tidligere.

Det er utarbeidet et ressurshefte for helsestasjons- og skolehelsetjenesten om hvordan tjenestene best kan tilrettelegges for å nå homofil ungdom eller ungdom som er usikre på sin identitet. Ressursheftet er ment som en kunnskapsbank til hjelp i det sykdomsforebyggende og helsefremmende arbeidet i skolehelsetjenesten og på helsestasjonen for ungdom.

I 2005 fikk Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH) tilskudd fra det daværende Sosial- og helsedirektoratet for å sette i gang et landsdekkende prosjekt med hovedmål om å øke kompetansen og bevisstheten om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i helsesektoren, kalt Rosa kompetanse. Arbeidet gjøres i tett dialog og i samarbeid med fagmiljøer og profesjonsorganisasjoner.

Organisasjoner som Hiv Norge og Aksept – senter for alle berørt av hiv, har fått tilskudd til konkrete prosjektr rettet til hiv-positive msm. Helseutvalget og HivNorge evalueres i 2008.

Helseutvalget er en viktig aktør i dette arbeidet og mottar løpende finansiering fra Helsedirektoratet til drift og tiltak for å forebygge seksuell uhelse. Tiltakene har lagt vekt på så vel individbasert og grupperettet tilnærming, primært blant msm. Kvinner som har sex med kvinner er også en viktig målgruppe. I tillegg har Helseutvalget sett på rusbruk i enkelte homomiljøer. Skeiv Ungdom har mottatt tilskudd til konkrete tiltak for å øke organisasjonens kompetanse om rusforebygging i 2006 og 2007. I 2007 ble det også gitt tilskudd til å lønne en ruskoordinator og til drift av prosjektet Rusforebygging i ungdomsmiljø, og sommerleiren Jafnadr.

I perioden 2001–2008 har Helsedirektoratet gitt tilskudd til en rekke lokale og regionale kurs og seminarer for nøkkelpersonell i kommuner og organisasjoner, der utfordringer knyttet til homofili og seksuell minoritetsstatus har vært vektlagt.

▶ Tiltak

De samlede erfaringene fra norsk og internasjonal forskning og fagutvikling, samt erfaringer fra igangsatte tiltak, tilsier at den videre innsatsen bør konsentreres om følgende utfordringer:

1. Identifisere og synliggjøre helsemessige utfordringer i lhbt-befolkningen
2. Integrere lhbt-perspektiv, jf. pkt. 1 over, og sikre likebehandling i tilgang til helsetjenester og pleie og omsorgstjenester
3. Styrke samarbeidet med bruker- og interesseorganisasjonene

Identifisere og synliggjøre helsemessige utfordringer i lhbt-befolkningen

Tiltak 41 ▶ Inkludere lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i kunnskapsutviklingen

Det har blitt gjort og gjøres en del forskning på lesbiske, homofile, bifile og transpersoners helse og levekår i Norge. Det er imidlertid viktig å påse at lhbt-gruppenes helse og levekår ikke usynliggjøres i den generelle kunnskapsutviklingen. Helse- og omsorgsdepartementet vil bidra til at lhbt-populasjonens i størst mulig grad inkluderes i eksisterende og nye forskningsprogrammer og i kunnskapsoppsummeringer innenfor helse og velferdsområdet.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: HOD

Tiltak 42 ▶ Økt satsing på kunnskap om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i helsebiblioteket.no.

Helsebiblioteket.no er et offentlig nettsted med informasjon beregnet på helsepersonell. Målet er å heve kvaliteten på helsetjenestene ved å tilby helsepersonell fri adgang til nyttig og pålitelig kunnskap. Det er i dag mye kunnskap om lhbt-gruppenes helse og behov for tjenester. Det har blitt utviklet metodikk for hvordan fagpersoner og tjenester i større grad kan ivareta lhbt-gruppens behov ved å ta i bruk ny kunnskap. HOD vil vurdere om det kan legges til rette for å innhente mer informasjon om lhbt-gruppen i helse-

biblioteket.no. Det vises i denne sammenheng til prosjektet Rosa Kompetanse, og det foreslås at erfaringene fra dette prosjektet tas med i videreutviklingen av helsebiblioteket.no.

Gjennomføring: 2010–2012
Ansvarlig: HOD

Tiltak 43 ▸ Implementering og synliggjøring av kunnskap om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Den foreliggende kunnskapen om lhbt-gruppenes særlige helseutfordringer må implementeres bredere enn i dag. Gode helse- og omsorgstjenester handler om å møte den enkelte der vedkommende er og iverksette individuelt tilrettelagte tjenester basert på innsikt i den enkeltes livsfortelling og sykdomshistorie. Helse- og omsorgsdepartementet vil så langt det er mulig sikre at lhbt-perspektiver inkluderes i arbeidet med ulike nasjonale handlingsplaner, strategier mv.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: HOD og BLD

Tiltak 44 ▸ Helsestasjons- og skolehelsetjenesten

Helsestasjons- og skolehelsetjenesten, inklusiv helsestasjon for ungdom, har en nøkkelrolle i det forebyggende og helsefremmende arbeidet rettet mot barn og ungdom 0–20 år. Tjenestene har en viktig funksjon når det gjelder å fange opp sårbare og utsatte grupper, drive forebyggende arbeid, henvise til utredning og behandling, og samarbeide med andre instanser om tilrettelegging av tilbud. I veileder om kommunenes helsefremmende og forebyggende arbeid i helsestasjons- og skolehelsetjenesten (IS-1154) kommer det fram at tjenesten bør rette særlig oppmerksomhet mot problemer knyttet til kjønnsidentitet og seksualitet. Det skal utvikles gode og enkle metodikker for å bidra til at helsestasjons- og skolehelsetjenesten tydelig framstår som et sted der barn, ungdom og foreldre er velkomne med spørsmål knyttet til kjønn, identitet og seksuell orientering.

Gjennomføring: 2009–2010
Ansvarlig: HOD

Tiltak 45 ▸ Undervisning i skolen i samarbeid med skolehelsetjenesten

Skolehelsetjenesten skal samarbeide med skolen om tiltak som fremmer godt psykososialt og fysisk læringsog arbeidsmiljø for elevene, og gi bistand og undervisning i den utstrekning skolen ønsker det.

Skolen og skolehelsetjenesten bør sammen legge opp til undervisning som framstiller ulike kjærlighets- og samlivsforhold på en likeverdig måte, og som vender seg direkte også til lhbt-ungdom. Barn, søsken, venner, foreldre og så videre av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner skal kunne kjenne seg igjen i skolens og helsetjenestens virkelighetsbeskrivelse.

Ressursboka Samliv og seksualitet fra 2001, med tilhørende hefter for elever og foreldre, er evaluert. På bakgrunn av denne evalueringen og oppdatert kunnskap skal det utvikles nytt materiale til bruk i skolen i 2008, jf. tiltak 13. Materiellet skal implementeres i undervisningen.

Gjennomføring: 2009–2010
Ansvarlig: KD og HOD

Tiltak 46 ▸ Rådgivning på nett og telefon

Opplysnings- og rådgivningstjenester på internett og telefon er viktige arenaer for å nå unge lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Tjenestene er anonyme og gir svar på spørsmål og tanker det kan være vanskelig å snakke med andre om.
Det dreier seg blant annet om:

- Helsestasjon for ungdom på nettet – klara-klok.no/ Unghelse.no
- Telefontjenestene SUSS-telefonen og Telefonen for seksuell helse

Tjenesten klara-klok.no gir også mulighet for å stille spørsmål og få svar på samisk.

Det skal sikres at ansatte ved nett- og telefontjenester for ungdom og unge voksne får god opplæring om lhbt-gruppenes behov og utfordringer.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: HOD og BLD

Tiltak 47 ▸ Økt fokus på lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i psykisk helsevern

Lhbt-gruppene har høy risiko for å utvikle psykiske plager og lidelser. Fokuset på forebygging og behandling skal styrkes. Det er viktig å styrke kunnskapen rundt hvilken betydning en kjent eller ukjent lhbt-status bør ha for behandlingstilbudene som gis. Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid i kommunene (opprettes i 2008) og Regionssenter for barn og unges psykiske helse, skal ivareta arbeidet som en del av deres ordinære drift.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: HOD

Tiltak 48 ▸ Økt fokus på lesbiske, homofile, bifile og transpersoners bruk av rusmidler

Høyt forbruk av alkohol og andre rusmidler er mer utbredt i deler av lhbt-befolkningen enn i gjennomsnittsbefolkningen. Særlig lesbiske kvinner rapporterer om et betydelig høyere alkoholforbruk enn andre kvinner. Personer med en uavklart eller bifil identitet ser også ut til å være særlig risikoutsatt med hensyn til høyt forbruk av rusmidler. De syv regionale kompetansesentrene for rusmiddelspørsmål vil få i oppgave å styrke kunnskapen om dette feltet. Gjennom regjeringens opptrappingsplan for rusfeltet, vil man også ha fokus på det rusmiddelforebyggende arbeidet overfor disse gruppene.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: HOD

Tiltak 49 ▸ Prøve ut program for selvmordsforebygging for unge lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Norsk og internasjonal forskning viser at ungdom og unge voksne lesbiske, homofile, bifile og transpersoner har høy sårbarhet for selvmordsforsøk. Flere risikofaktorer synes å være særegne for lhbt-gruppen. For homofile og lesbiske omfatter disse blant annet det å leve i et heteroseksuelt forhold, ha få heterofile venner, å komme ut med sin orientering i tidlige ungdomsår og å være åpen om seksuell orientering til alle heterofile venner. Skeiv Ungdom har tatt initiativ til å utvikle og prøve ut selvmordsforebyggende VIVAT-kurs for unge seksuelle minoriteter i samarbeid med Regionalt Ressurssenter om vold, traume og selvmordsforebygging. HOD og BLD skal i løpet av 2009 vurdere om det bør prøves ut et program for selvmordsforebygging blant unge lhbt.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: HOD og BLD

Tiltak 50 ▸ Styrket forebygging i forhold til hiv-smitte og bedre oppfølging av mennesker som lever med hiv

Menn som har sex med menn (msm) har, på grunn av sin spesielle sårbarhet for hiv og andre seksuelt overførbare infeksjoner, tradisjonelt vært en viktig målgruppe i det forebyggende arbeidet. Det er viktig med et fortsatt sterkt fokus på denne gruppa. Det gjelder både forebygging av smitte, men også veiledning og oppfølging av personer som lever med hiv og samtidig tilhører en seksuell minoritetsgruppe. Helse- og omsorgsdepartementet skal i 2009 legge fram en ny strategi for blant annet det forebyggende arbeidet overfor msm og oppfølging av seksuelle minoriteter som lever med hiv.

Gjennomføring: 2009–løpende
Ansvarlig: HOD

Tiltak 51 ▸ Bedre oppfølging av barn og ungdom med alternativ kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk

I Norge er det ingen systematisk oppfølging av barn og ungdom med alternative kjønnsuttrykk eller – identiteter, det vil si som «transer». Det sexologiske fagmiljøet har uttrykt bekymring for at det foregår diagnostisering, behandling og sykeliggjøring av mennesker som kunne hatt godt utbytte av mer desentralisert oppfølging. Ofte er det slik at disse unge blir henvist til helsetjenestene på grunn av omgivelsenes reaksjoner på barnets uklare eller mangende identifisering med tradisjonelle kjønnsstereotypier eller på at barnet overskrider tradisjonelle stereotype kjønnsutrykk. For å unngå å forsterke skyld og skam hos barna det gjelder, er det viktig at personell i helse- og omsorgsektoren har kunnskaper og metodikk til å forstå den unges kjønn på en nyansert og ikke sykeliggjørende måte. [12 13] I de sexologiske fagmiljøene er det gode erfaringer med lokale tiltak rettet mot de i barnets omgivelsene som forstyrres av barnets atferd, for eksempel familie,

12 Benestad og Almås, 2001
13 Ryan og Futterman, 1998

barnehage eller skole.[14] Barne- og likestillingsdepartementet skal i løpet av 2009, sammen med berørte departementer, vurdere tiltak på dette området.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Tiltak 52 ▸ Kunnskapen om eldre lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i pleie og omsorgstjenestene skal styrkes

Lesbiske, homofile, bifile og transpersoner som mottar pleie – og omsorgstjenester er ofte «usynlige» for tjenesteapparatet med hensyn til sin orientering eller identitet som lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Mange lhbt er også single, noe som i seg selv er en sosioøkonomisk faktor for økt konsum av helse- og omsorgstjenester. Kunnskap om lhbt-befolkningen, deres helse- og omsorgsmessige behov og hvordan tjenester bør bygges opp og ytes, er mangelfull hos helse- og omsorgspersonell. Lhbt-tema har generelt liten plass i helseutdanningene. Helse- og omsorgsdepartementet vil vurdere tiltak for å øke kunnskapen og bevisstheten om lhbt i pleie- og omsorgssektoren. Det skal vurderes hvordan særskilte behov hos eldre og andre lesbiske, homofile, bifile og transpersoner med behov for pleie- og omsorgstjenester kan møtes i det alminnelige tjenesteapparatet.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: HOD

Tiltak 53 ▸ Økt bevissthet om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner med funksjonsnedsettelser

Norsk forskning har i liten grad sett på kombinasjonen lhbt og funksjonsnedsettelser. Mennesker med nedsatt funksjonsevne er ingen homogen gruppe og det er vanskelig å generalisere utfordringer som lhbt i denne gruppen vil møte. Det er imidlertid grunn til å tro at en del lhbt med nedsatt funksjonsevne vil møte større barrierer i forhold til å leve gode og trygge liv enn andre grupper. Det sexologiske fagmiljøet knyttet til habiliterings- og rehabiliteringstjenestene har i de seneste årene fått økt kompetanse på dette feltet. Det er også utviklet opplæringsmateriell for ulike grupper med funksjonsnedsettelser. Barne- og likestillingsdepartementet vil, i samarbeid med berørte departementer, vurdere hvordan dette arbeidet kan videreføres

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: BLD

Styrke det miljøbaserte arbeidet – kommunikasjon og samarbeid med bruker- og interesseorganisasjonene

Tiltak 54 ▸ Utvikling av det helsefremmende og forebyggende helsearbeidet i regi av Helseutvalget for bedre homohelse

Helseutvalget for bedre homohelse er en viktig bidragsyter i det helsefremmende og forebyggende arbeidet blant lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Helseutvalget arbeider med basis i likemannsprinsippet og miljøbasert arbeid og er også en viktig kunnskapsleverandør til tjenestene og myndighetene om utviklingstrekk i helsen til lhbt-gruppen. Organisasjonen har i all hovedsak blitt finansiert gjennom prosjekt og driftstilskudd over Strategiplanen mot hiv og seksuelt overførbare infeksjoner, men har i de senere årene utvidet sitt virkeområde til også å handle om rus og psykisk helse. I etterkant av evalueringen i 2008 vil Regjeringen vurdere organisasjonens rolle i oppfølgingen av nasjonale strategier og tiltak innenfor det forebyggende arbeidet i årene framover, herunder finansiering av arbeidet.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: HOD og BLD

Tiltak 55 ▸ Videreføring av Ungdomstelefonen

Homofiles ungdomstelefon ble fram til 2002 drevet som et frivillig, likemannstiltak, basert på ung-til-ung formidling i regi av ungdomsgruppa til LLH. Fra 2002 er det gitt tilskudd til Skeiv Ungdom for å sikre faglig kvalitetssikring i form av opplæring i krisehåndtering for de frivillige, bakvaktordning og til generell drift av tiltaket. Telefonen er mye brukt og utgjør et viktig likemannsbasert lavterskeltilbud til ungdom og unge voksne med spørsmål om seksualitet, identitet, følelser mv. Telefontilbudet skal videreføres på samme nivå som til og med 2008.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: HOD og BLD

14 Benestad og Almås, 2006

12 Rettslig stilling, politi og påtalemyndighet

For omtale av diskrimineringslovgivningen, se kapittel 1.4.

Politi- og påtalemyndighetene

Politi- og påtalemyndighet skal arbeide for:

- nulltoleranse for krenking relatert til seksuell orientering og kjønnsuttrykk i befolkningen og internt i politietaten.
- straffeskjerpelse for vold som har bakgrunn i en persons seksuelle orientering og/eller kjønnsuttrykk
- at voldsanmeldelser blir registrert og tatt på alvor i politiet og rettsvesenet
- at hatvoldssaker behandles raskt
- at politi og påtalemyndigheter får nødvendig opplæring i lhbt-perspektiver som er relevante i deres arbeid
- i den grad det er et behov skal dokumenter og regelverk gjennomgås slik at begrepene som anvendes i tilknytning til lhbt-politikk blir mest mulig likeartet og fortrinnsvis i tråd med begrepsdrøftingen tidlig i denne planen

Gjennomførte tiltak

Personer med homofil orientering og livsform er strafferettslige vernet mot krenking fra andre gjennom bestemmelsene i straffelovens §§ 135a og 349a. Straffelovens § 135a omfatter i korte trekk forhold knyttet til diskriminerende uttalelser om en person på bakgrunn av trosbekjennelse, rase, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse eller seksuell legning. Straffelovens § 349a omfatter forhold knyttet til å nekte en person varer, tjenester eller adgang til offentlig forestilling, eller oppvisning eller annen sammenkomst på bakgrunn av vedkommendes trosbekjennelse, hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse eller seksuelle legning.

Hvis et lovbrudd har sin bakgrunn i andres homofile orientering, følger det av § 77 bokstav i) i straffeloven 2005 at motivasjonen skal tillegges vekt i straffutmålingen som et straffskjerpende moment. Bestemmelsen er i tråd med Justisdepartementets forslag i Ot.prp.nr. 8 (2007–2008), og hviler på det faktum at når volden øker mot særlig utsatte grupper, skapes frykt og begrensninger i livsutfoldelsen. Også andre i samme situasjon blir utrygge. Slike straffbare handlinger skal undergis behandling i tråd med lovgivers intensjon, og lovfestingen er ment å være et bidrag til det.

De vedtatte §§ 185 (hatefulle ytringer) og 186 (diskriminering) i straffeloven 2005 viderefører i vesentlig grad straffeloven 1902 §§ 135a og 349a.

Bestemmelsen(e) trer først i kraft etter at den siste proposisjonen om straffelovens spesielle del er fremmet for og behandlet av Stortinget. Det tas sikte på å fremme siste proposisjon før utgangen av 2008.

Vold og kriminelle handlinger rettet mot utsatte grupper skal registreres og følges opp av politiet. Politiets

saksbehandlingsverktøy (BL) ble i november 2006 utstyrt med en registreringsfunksjon som skal utløses allerede ved nedtegnelse av anmeldelser som antas å ha utspring i hatkriminalitet. På denne måten kan man i den videre saksbehandling skille ut disse sakene elektronisk og gi dem nødvendig etterforskning og påtalemessig prioritet, notoritet og framdrift. For ytterligere å sikre kvaliteten på registrering av denne typen kriminalitet vil det kunne være aktuelt å vurdere nærmere det registreringssystemet som benyttes i Sverige.

Det er viktig å være oppmerksom på at opplysninger om rasistiske og diskriminerende motiver for kriminelle handlinger, ikke alltid gjøres kjent for politiet. Ofte må politiet også benytte faglig skjønn for å vurdere om en handling har slike motiver. Dette kompliserer arbeidet med å få til en korrekt registrering av denne type vold.

Det arbeidet som nå gjøres, både med økt fokus i politiet og med forbedring av registrering og statistikk, vil bidra til å gi myndighetene vesentlig bedre oversikt over denne typen kriminalitet enn tidligere.

Tiden fra anmeldelse til reaksjon fra politi, påtalemyndighet, domstol og kriminalomsorgen på lovbrudd, må være kortest mulig. Hurtig reaksjon på kriminelle handlinger har vist seg å ha en klar forebyggende effekt og som i tillegg styrker tilliten til rettssystemet.

Etikk er tatt inn i undervisningen ved Politihøgskolen, og Politidirektoratet har i samarbeid med Statskonsult gjennomført kurs om rasisme og diskriminering der minst en person fra hvert politidistrikt deltok. De samme personene deltar i politidistriktenes mangfoldsråd og videreformidler sin kunnskap til kollegaer gjennom kurs og opplæring lokalt i hvert politidistrikt.

Politidirektoratet gjennomfører dessuten dialogmøter med politidistriktenes ledergrupper der mangfold er et viktig tema. Seksuell orientering inngår i politiets mangfoldsbegrep.

▶ Tiltak

Tiltak 56 ▶ Opplæring i lesbiske, homofile, bifile og transpersoner-perspektiv og hatkriminalitet

Lhbt-perspektiver vil inngå i styringsdokumenter som en del av Politi- og lensmannsetatens mangfoldsarbeid, og det skal satses på å øke ansattes kunnskap om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Politidirektoratet skal i samarbeid med Politihøgskolen utarbeide opplæringsmateriell om mangfold til bruk lokalt i politidistriktene/særorganene. Materiellet vil bygge på erfaringer fra andre etater i Norge og politiorganisasjoner i andre land, og vil gi økt bevissthet og erkjennelse av hvorfor blant annet lesbiske, homofile, bifile og transpersoner-perspektivet er et tema i politiet.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: JD

Tiltak 57 ▶ Kartleggingsundersøkelse om hatvold

Det skal i løpet av planperioden gjennomføres en undersøkelse for å kartlegge omfang, særtrekk og sammenhenger ved hatvoldstilfeller rettet mot lesbiske, homofile, bifile og transpersoner og myndighetenes behandling av slike saker.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: JD

Tiltak 58 ▶ Gjennomgang av registreringssystemet over hatkriminalitet

Justisdepartementet skal vurdere behovet for ytterligere forbedringer i registreringssystemer/-rutiner som kan gi bedre oversikt over hatkriminalitet rettet mot ulike utsatte grupper, herunder lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Registreringssystemet skal danne grunnlag for utarbeidelse av årlige oversikter over denne typen kriminalitet.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: JD

Tiltak 59 ▸ Saksbehandlingsfrist på 90 dager

Justisdepartementet vil følge med på om de oppsatte målene om en saksbehandlingstid på maksimalt 90 dager oppnås. De oppsatte målene gjelder for behandling av saker om legemsfornærmelse med skadefølge og legemsbeskadigelse (straffeloven §§ 228 annet ledd og 229). Dette vil også gjelde voldssaker som følge av hat mot lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: JD

Tiltak 60 ▸ «Plan for mangfoldsarbeidet 2008–2013»

Politidirektoratets «Plan for mangfoldsarbeidet 2008–2013» omfatter politiets arbeid i forhold til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Implementeringen av planen startes opp i 2008.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: JD

13 Norge i det internasjonale samfunnet – bekjempe diskriminering av seksuelle minoriteter

Mål

I store deler av verden utsettes lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) for systematisk diskriminering og stigmatisering. De blir mange steder utestengt fra elementære rettigheter. Fysisk og seksualisert vold er utbredt og til dels akseptert av myndigheter og samfunn. For eksempel er homoseksualitet stadig forbudt ved lov i mange land.

Stigmatisering og fratakelse av rettigheter på grunn av seksuell orientering og kjønnsuttrykk kan ha dramatiske konsekvenser for helsen til den enkelte og for samfunnet som helhet. Utbredelsen av hiv og aids blant seksuelle minoriteter på verdensbasis, anskueliggjør viktigheten av å ha en klar politikk som gjenkjenner og imøtekommer de særskilte helseproblemer som seksuelle minoriteter møter. Det er viktig å bidra til at nasjonale helseplaner tar hensyn til seksuelle minoriteters situasjon og behov.

Regjeringen har forpliktet seg til å føre en utviklingspolitikk som bidrar til å bekjempe alle former for diskriminering og stigmatisering av personer på grunnlag av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Det innebærer en tydelig innsats på sensitive områder gjennom bruk av politiske dialogfora og støtte til seksuelle minoriteters eget rettighetsarbeid. Utviklingspolitikken skal bidra til å bevisstgjøre samarbeidslandets myndigheter om deres ansvar med hensyn til borgernes rettigheter på alle områder og ikke minst bidra til å styrke myndighetenes evne til å fremme og beskytte disse rettighetene. Regjeringen ønsker å støtte seksuelle minoriteters egne organisasjoner og andre krefter i det sivile samfunn som arbeider for å bedre seksuelle minoriteters rettigheter og livssituasjon.

Gjennomførte tiltak

Norge er en aktiv forkjemper for lhbt-saken – først og fremst gjennom FNs menneskerettighetsråd (MR-rådet) i Genève. Norge har holdt innlegg på vegne av 54 land om MR-overgrep på grunn av seksuell orientering og kjønnsuttrykk. Hovedbudskapet er at:

- stater må avkriminalisere homofili, og de som har dødsstraff for homofili må avskaffe dette. Homofili er i dag straffbart i over 80 land, og flere av disse har dødsstraff for homofili[15]
- stater må respektere det absolutte forbudet mot tortur og motarbeide vold mot lhbt
- stater må ikke diskriminere på grunn av seksuell orientering og kjønnsuttrykk

15 Afghanistan, Mauritania, Nigeria, Pakistan, Saudi Arabia, Sudan, Forente Arabiske Emirater og Yemen

- alle spesialprosedyrene i FN og traktatorganene til MR-konvensjonene bør fortsatt vurdere slike overgrep innenfor sine respektive mandater og rapportere om dette.
- MR-rådet bør vie nødvendig oppmerksomhet til overgrep mot lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Videre støtter Norge Yogyakarta-prinsippene som tar for seg en rekke menneskerettigheter og ser hvordan de bør gjennomføres overfor personer uavhengig av seksuell orientering og kjønnsuttrykk[16].

Utviklingspolitiske mål innebærer å bidra til toleranse for variasjon i seksuell orientering og kjønnsuttrykk, og avkriminalisering og bekjempelse av en hver form for diskriminering og stigmatisering av personer på grunn av seksuell orientering og kjønnsuttrykk.

▶ Tiltak

Tiltak 61 ▶ Videreføre en tett dialog med norske bistandsorganisasjoner

Det vil bli opprettholdt en tett dialog med norske bistandsorganisasjoner som arbeider for å bedre levekår og sikre rettigheter for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i andre land.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: UD og Norad

Tiltak 62 ▶ Støtte organisasjoner og tiltak som fremmer rettigheter for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Det vil årlig vurderes å gi økonomisk og moralsk støtte til organisasjoner og tiltak som fremmer rettigheter for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: UD og Norad

Tiltak 63 ▶ Arbeide for internasjonal aksept for begrepsbruk

Utenriksdepartementet vil arbeide for en internasjonal aksept for begrepet «seksuelle rettigheter», i tråd med arbeidsdefinisjonen utarbeidet av Verdens helseorganisasjon (WHO).

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: UD

Tiltak 64 ▶ Arbeide internasjonalt mot diskriminering av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Utenriksdepartementet vil i de aktuelle internasjonale fora arbeide mot kriminalisering, diskriminering og stigmatisering av personer på grunn av seksuell orientering. Utenriksdepartementet vil også ta dette opp i bilaterale møter.

Gjennomføring: 2009–2012
Ansvarlig: UD

16 The Yogyakarta Principles, 2006

Referanseliste

Benestad EEP og Almås E. (2001) *Kjønn i bevegelse.* Oslo: Universitetsforlaget

Benestad EEP og Almås E. (2006) «De overlevende. Transkjønnete og andre transpersoner.» i Lesbiske og homofile i møte med helse- og sosialtjenesta. A. Ohnstad og K. Malterud (red). Oslo: Samlaget

Cochran S (2007): «Mental health concerns and quality of life among sexual orientation minorities in the United States: Findings from recent general population surveys». I «*Rapport Trygghet og mangfold. En skeiv erfaringskonferanse*» Barne- og likestillingsdepartementet.

Hegna K, Kristiansen HW, Moseng B (1999). *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn.* Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

Moseng B (2003): *Lesbiske og homofile med innvandrerbakgrunn. En pilotundersøkelse.* NOVA Rapport 14/03

Moseng, B (2007): *Vold mot lesbiske og homofile tenåringer. En representativ undersøkelse av omfang, risiko og beskyttelse. Ung i Oslo 2006.* NOVA Rapport 19/07

NOU 2008:1 Kvinner og homofile i trossamfunn. Likestillingslovens og arbeidsmiljølovens særlige unntak fra forbudet mot diskriminering.

Roth N, Boström G og Nykvist K (2006). «*Hälsa på lika villkor?» Hälsa och livsvillkor blant HBT-personer.* Stockholm: Statens folkhälsoinstitut

Ryan C og Futterman D (1998). *Lesbian & Gay Youth. Care and Counseling.* Columbia University Press

Røthing Å og Svendsen SH (2008). «*Undervisning om seksualitet ved ungdomsskolene i Trondheim kommune*». Rapport. www.trondheim.kommune.no/content.ap?thisId=1117629517 [lesedato 100608]

St.meld. nr. 25 (2000–2001). Levekår og livskvalitet blant lesbiske og homofile i Noreg.

St.meld. nr. 39 (2006–2007). Frivillighet for alle

The Yogyakarta Principles (2006). Principles on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity. www.yogyakartaprinciples.org/index.php?item=25 [lesedato 200608]

Ytterberg H (2007): Ett val mellan pest och kolera: tystnadens tyranni eller lögnernas förbannelse? I «*Rapport Trygghet og mangfold. En skeiv erfaringskonferanse*» Barne- og likestillingsdepartementet.

Utgitt av:
Barne- og likestillingsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer av denne publikasjonen fra:
Departementenes servicesenter
Post- og distribusjonsservice
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86
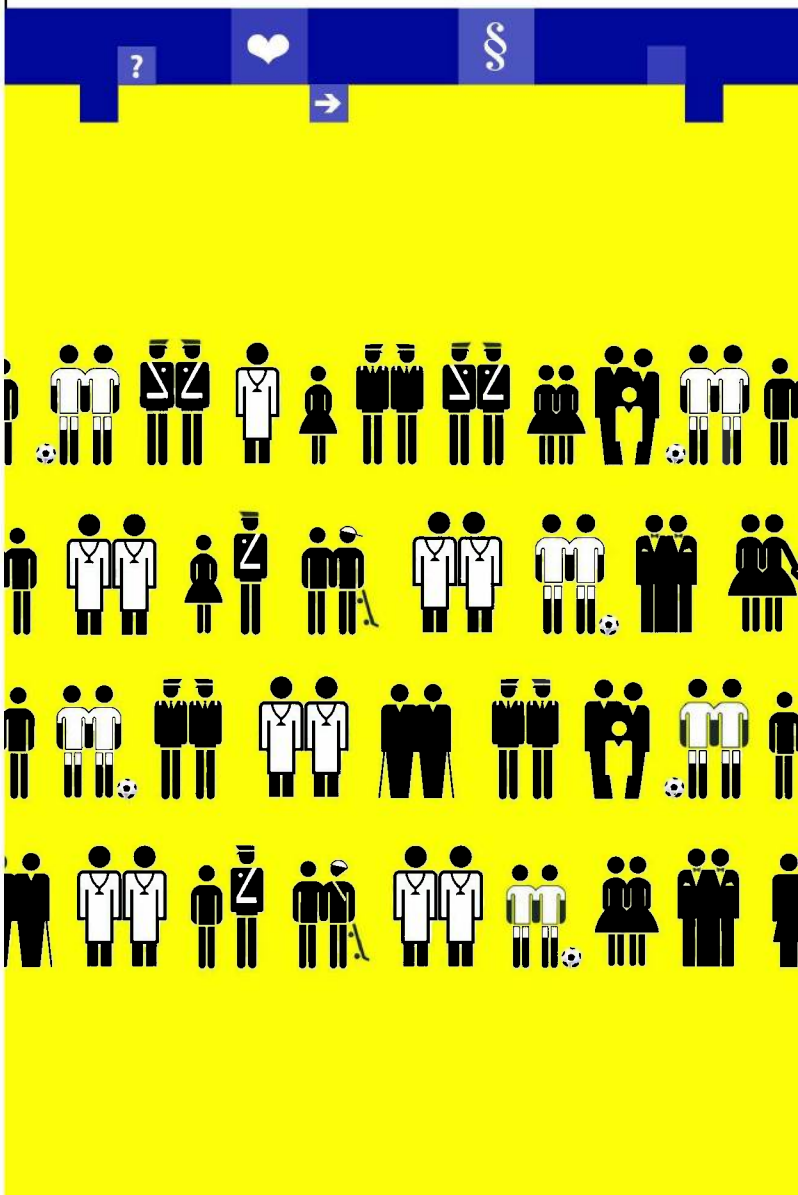
Oppgi publikasjonskode: Q-1147 B
Illustrasjon: Tennplugg
Trykk: Departementenes servicesenter 09/2008 – opplag 400